

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ YOLCULUĞU:
FIRSATLAR VE GÜÇLÜKLER**

Salih ÇİÇEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Timuçin KODAMAN

ISPARTA - 2011

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gönderen : Uluslararası İlişkiler EABD Başkanlığı

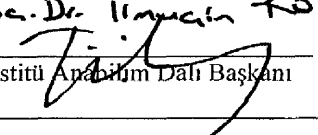
Gönderilen : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Enstitü Anabilim Dalımız **YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~** Programı öğrencisi
Özlem GİNEK (0930220182) tez çalışmalarını sonuçlandırmış ve
kurulan jüri önünde tezini savunmuştur. Sınav tutanağı aşağıdadır.

Tez Adı Değişikliği **YAPILDI / YAPILMADI**

04-03-2011

Tarih

Doç. Dr. Timuçin KODAMAN

Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

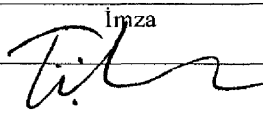

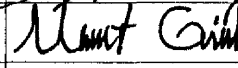
SINAV TUTANAĞI:

Jürimiz Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 25./39. maddesi uyarınca 04/03/2011 Cuma
günü saat 14.00 de toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Türkiye'nin Avrupa
Birliği Yolculuğu: Fırsatlar ve Güçlükler
konulu tezini incelemiş ve yapılan sözlü sınav sonunda **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU** ile aşağıdaki kararı
almıştır.

KABUL

RED

DÜZELTME

Tez Sınavı Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	<u>Doç. Dr. Timuçin KODAMAN</u>	
Üye	<u>Doç. Dr. Levent AYTEMİZ</u>	
Üye	<u>Yrd. Doç. Dr. Murat GÜL</u>	
Üye		
Üye		

Yukarıda adı geçen öğrenci Sınav Tutanağı'nda belirtildiği üzere mezun olmaya **HAK KAZANMIŞTIR / KAZANMAMIŞTIR.**

Gereğini rica ederim.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI :

Tarih:

Karar No:

Enstitü Müdürü

MADDE-25 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED", veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Enstitü Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Düzeltme alan öğrenci bir sonraki dönemde kayıt yaptırmak zorundadır.

Madde-39 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RET" veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Yüksek Öğretim Kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tez kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yolundaki serüveni uzun, meşakkatli ve belirsizliklerle dolu ilerlemektedir. Bu çalışmada, konunun nesnel veriler kullanılmak suretiyle değerlendirilmesine çalışılmıştır. Ancak ülkemiz ile Avrupa Birliği ilişkilerinin yapısından kaynaklanan güçlükler bu tez çalışmasına da yansımıştır.

Öncelikle, engin birikimiyle beni yönlendiren, akademik bilgi ve tecrübelerini esirgemeyerek bana yol gösteren ve bu çalışmaya en büyük katkıyı vererek büyük bir sabırla çalışmanın neticelendirilmesini sağlayan kıymetli hocam Doç. Dr. Timuçin Kodaman'a çok teşekkür ederim. Ayrıca, çalışma hayatım boyunca sürekli olarak beni destekleyen eşim Gülşen ile evlatlarım Hacer Elif ve Yiğit Alp'e, bu çalışmaya değerli katkılar sunan; Süleyman Canıdemir, Dr. Şadi Şahbazian, Dr. Fuat Oğuz, Gürkan Süzer, Bilgehan Şaşmaz, Semih Turgut, Abdullah Orkun Kaya, Deniz Çekin, İlkay Güldüren, Hasan Önoğul, Recep Usalan, Mehtap Gündüz, Ufuk Güven, Halis Kaya, Mesut Aslantaş, Elif Gürsoy, Mesut Çiçek, Ceylan Tombuloğlu, Ria Vanderstraeten, Süleyman Göcen, Canan Mortimer, Engin Akgül ve Gülbahar Okuyan'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Isparta – 2011

Salih ÇİÇEK

ÖZET

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ YOLCULUĞU: FIRSATLAR VE GÜÇLÜKLER

Salih ÇİÇEK

Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
56 Sayfa, Mart, 2011

Danışman: Doç. Dr. Timuçin KODAMAN

“Zirve, Komisyonu, 23'üncü paragrafta belirtilen hususlar temelinde, Türkiye ile yürütülecek müzakerelerin çerçevesine ilişkin bir öneri hazırlayarak Konseye sunmaya davet etmiştir. Zirve, müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde açılması amacıyla, Konseyden söz konusu çerçeve üzerinde mutabakata varmasını talep etmiştir.”¹

17 Aralık 2004 tarihinde yayımlanan Brüksel Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesinden alınan yukarıdaki alıntı; Türkiye-AB ilişkilerinde gerçek bir dönüm noktasıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) rüyası, yarım yüzyıl önce, 1959 yılında (o zamanki adı Avrupa Ekonomik Topluluğu-AET olan) Topluluğa başvuru ile başlamıştır. Katılım müzakerelerinin başlayacağını belirlenmiş olmasıyla bu rüya "neredeyse" gerçekleşmiş oldu. 17 Aralık 2004 tarihinde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımı resmen Konsey kararı ile başlatılmış oldu. "Karar" yeni ve önemli bir aşamanın başlangıcını oluşturmuş, aynı zamanda 1959 yılında AET üyelik başvurusuna uzanan kurumsal ve hukuki anlamda Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir aşamayı temsil etmiştir.

Bu yüksek lisans tezinde; Türkiye'nin AB üyeliğinin çeşitli etkileri vurgulanarak, tarihsel bir perspektif içinde, Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. AB'nin birçok kararında da belirtildiği gibi, Türkiye'nin üyeliği ile AB'nin genişlemesi, çeşitli yollardan Birliği etkileyecektir. Aslında, Türkiye'nin katılımı, kuruluşundan bu yana AB için en büyük güçlüklerden biri olacaktır. Avrupa Birliği Türkiye'nin üyeliğinden kazanım elde edecektir ve bu AB'nin daha güçlü bir uluslararası oyuncu olmasına yardımcı olacaktır. Bu tez, Türkiye'nin AB üyeliğine doğru uzun yolculuğu bağlamında üyeliğinin etkilerini analiz etmeye çalışmaktadır.

Bu çalışma; giriş ve sonuç dışında üç bölümden oluşmaktadır. Bu üç bölüm; (i)Türkiye ve Türkiye'nin AB yolculuğu, (ii)Türkiye ile AB arasındaki ticari ilişkiler ile (iii)Türkiye'nin üyeliğin değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Türkiye ve Türkiye'nin AB Yolculuğu başlıklı birinci bölümde; Türkiye'nin genel görünümü, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel gelişimi ve 1959 yılında Avrupa

¹ Brüksel Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, Brüksel, 17 Aralık 2004.

Ekonomik Topluluğu'na yapılan üyelik başvurusundan itibaren Türkiye-AB ilişkilerinin kronolojisi verilmektedir. Bu bölüm, Türkiye-AB ilişkilerinin 17 Aralık 2004 yılına kadar olan önemli kilometre taşlarını belirtmektedir. İkinci bölüm, Türkiye-AB arasındaki mevcut ticari ilişkileri, Gümrük Birliği'nin olumlu ve olumsuz yansımalarına özel bir vurgu yapmak suretiyle ele almaktadır. Bu bölümde ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki ticari ilişkilerdeki gelişmeler, ihracat ve ithalatın ana ürün grupları itibariyle dağılımı da dikkate alınmak suretiyle analiz edilmektedir. Son bölüm, Türkiye'nin AB üyeliğinin fırsat ve güçlüklerini, her iki tarafa olan faydalar vurgulamak suretiyle analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Fırsat, Güçlükler, Üyelik.

ABSTRACT**TURKEY'S JOURNEY TOWARDS EUROPEAN UNION: OPPORTUNITIES
AND CHALLENGES****Salih ÇİÇEK****Suleyman Demirel University, Department of International Relations
Master, 56 Pages, March, 2011****Supervising Professor: Associate Professor Timuçin KODAMAN**

“It (European Council) invited the Commission to present to the Council a proposal for a framework for negotiations with Turkey, on the basis set out in paragraph 23. It requested the Council to agree on that framework with a view to opening negotiations on 3 October 2005.”²

Above quotation from Brussels European Council Presidency Conclusions on December 17, 2004 marks a real milestone. A dream “almost” came through, since Turkey applied for membership of the European Union then named European Economic Community in 1959, nearly half of a century ago. By the 17 December 2004 “decision” of the Council, Turkey’s accession to the EU was formally launched. The “decision” is the start of a new and important phase and represents a breakthrough in the long EU-Turkey relations, which dates back to the Turkey’s application to the EEC membership in 1959.

This thesis analyses the relations between Turkey and European Union in a historical perspective, by special emphasis on the impacts of Turkish membership to the European Union. The enlargement with the Turkish membership, as defined by many decisions of the European Union, will affect the EU in various ways. In fact, the Turkish accession will be one of the biggest challenges to the EU since its establishment. The EU will benefit from the Turkish membership and it is likely that this challenge may help the EU to emerge as a stronger international player. In that respect, this thesis tries to elaborate the implications of Turkish accession to the Union with reference to Turkey’s long journey towards the membership.

The study contains three chapters other than the introduction and the conclusion. Chapters of the dissertation are, (i) Turkey and Its Journey Towards the EU Membership, (ii) Trade Relations Between Turkey and the EU, and (iii) Assessing the Implications of Turkish Accession to the EU.

The first chapter, under the heading of “Turkey and Its Journey Towards the EU Membership” includes the general outlook of the Turkey and historical process of developments of the EU-Turkey relations, gives the chronology of the EU-Turkey relations, which starts from the application of membership to the EEC in 1959. It

² Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, Brüksel, 17 Aralık 2004.

pinpoints the milestones of the EU-Turkey relations up to the 17 December 2004 decision of the Council. The second chapter covers the current trade relations between the EU and Turkey with the special emphasis on the Customs Union and its both positive and negative reflections that have been experienced. It also tries to analyse developments of trade relations between the EU and Turkey considering the composition of exports and imports by main commodity groups. The final chapter analyses the opportunities and challenges of the Turkish membership to the EU while emphasizing the benefits for both sides.

Keywords: European Union, Turkey, Opportunity, Difficulty, Membership.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	viii

GİRİŞ

Türkiye-AB İlişkileri Kronoloji	5
---------------------------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ YOLCULUĞU

1.1. Türkiye'nin Genel Görünümü	9
1.1.1. Coğrafya, Tarih, Nüfus ve Kültür	9
1.1.2. Devlet ve Siyasi Yapısı	12
1.1.3. Uluslararası İlişkiler	12
1.1.4. Ekonomi ve Dış Ticaret	15
1.2. Tam Üyelik Yolculuğu	19
1.2.1. Ortak Üyelik	19
1.2.2. AET'ye Tam Üyelik İçin Başvuru	20
1.2.3. Gümrük Birliği	21
1.2.4. Helsinki Zirvesi'ne Kadar Türkiye-AB İlişkileri	23
1.2.5. Helsinki Sonrası Dönem	25
1.2.6. Türkiye'nin Reformları ve Müzakerelerin Başlaması	26

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN ÜYELİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Sağlayacağı Fırsatlar	36
3.2. Türkiye'nin Üyelikten Elde Edeceği Fırsatlar	40
3.3. Türkiye'nin Üyeliğinin Güçlükleri	42
SONUÇ	45
KAYNAKÇA	47

	Sayfa
EKLER.....	50
Ek 1: TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN PAYI	50
Ek 2: TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERLE TİCARETİ (15 ÜLKE)	51
Ek 3: TÜRKİYE'NİN YENİ AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERLE TİCARETİ	52
Ek 4: SEKTÖREL OLARAK TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ TİCARETİ	53
Ek 5: MAL GRUPLARINDA TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ TİCARETİ	54
ÖZGEÇMİŞ	55

KISALTMALAR DİZİNİ

IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Anlaşması
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
WB	Dünya Bankası
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
IFC	Uluslararası Finans Kuruluşu
ECO	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
AAOK	Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
THY	Türk Hava Yolları
TUIK	Türkiye İstatistik Kurumu
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Komitesi (European Atomic Energy Community)

EFTA	Avrupa Serbest Bölge Birliği (European Free Trade Agreement)
NABUCCO	Hazar Havzası Doğalgazını Avrupa'ya Taşıyacak Olan 3,300 Kilometrelik Boru Hattının Adı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
İKÖ	İslam Konferansı Örgütü
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
CAP	Ortak Tarım Politikası

GİRİŞ

“Zirve, Komisyonu, 23'üncü paragrafta belirtilen hususlar temelinde, Türkiye ile yürütülecek müzakerelerin çerçevesine ilişkin bir öneri hazırlayarak Konseye sunmaya davet etmiştir. Zirve, müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde açılması amacıyla, Konseyden söz konusu çerçeve üzerinde mutabakata varmasını talep etmiştir.”³

17 Aralık 2004 tarihinde yayımlanan Brüksel Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesinden alınan yukarıdaki alıntı; Türkiye-AB ilişkilerinde gerçek bir dönüm noktasıdır. Söz konusu kararın önemi Türkiye'nin ileride tam üye olabileceğinin AB tarafından ilk defa ifade edilmiş olmasıdır. Bu nedenle, bu çalışmada, Türkiye-AB ilişkileri, müzakerelerin başlamasına kadar incelenmiştir. Zira ilişkilerin tüm boyutlarıyla anlaşılması açısından, asıl önemli süreç müzakerelerin başlamasına kadar yaşanan tarihsel süreçtir. 2005 yılından sonra müzakere başlıkları açıldıkça tam katılıma doğru yol alınacaktır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) rüyası, yarım yüzyıl önce, 1959 yılında (o zamanki adı Avrupa Ekonomik Topluluğu-AET olan) Topluluğa başvuru ile başlamıştır. Katılım müzakerelerinin başlayacağı belirlenmiş olmasıyla bu rüya "neredeyse" gerçekleşmiş oldu. Bu noktada, 1959 yılı hukuki milat olarak alınabilir, ancak Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle tarihi ilişkileri tabii ki çok daha önceki yüz yıllara, Osmanlı Devleti dönemine dayanmaktadır.

Brüksel Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesiyle, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtilmiş ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararlaştırılmıştır. Müzakerelerin başlayacağı tarihin belirlenmesi, Türkiye ile AB arasında zorlu geçen müzakereler sonrasında olmuştur. Kamuoyuna yansıyan bu zorlu müzakereler bile AB'yi Hıristiyan Kulübü görmek isteyen AB liderleri tarafından diğer yeni üyelere uygulanmayan şartların Türkiye'den istenmesi ve Türkiye'nin buna itiraz etmesi gibi ilişkilerin kültürel boyutunu da ortaya koyan çok düzlemli ilişkileri hatırlatmaktadır. Fakat, Türkiye

³ Brüksel Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, Brüksel, 17 Aralık 2004.

açısından katılımdan asıl maksadın politik olduğu düşünülmektedir. Tarihsel gelişim ile değerlendirildiğinde; muasır medeniyetler seviyesine ulaşmada batılılaşmanın çok önceden hedeflenmiş olması ve güvenlik konusunda NATO çerçevesinde yer almak gibi örnekler, batılılaşmanın politik hedef olarak belirlene geldiğini ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede, 17 Aralık 2004 tarihinde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımı resmen Konsey kararı ile başlatılmış oldu. "Karar" yeni ve önemli bir aşamanın başlangıcını oluşturmuş, aynı zamanda 1959 yılında AET üyelik başvurusuna uzanan kurumsal ve hukuki anlamda Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir aşamayı temsil etmiştir.

Bu yüksek lisans tezinde; Türkiye'nin AB üyeliğinin çeşitli etkileri vurgulanarak, tarihsel bir perspektif içinde, Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler analiz edilecektir. AB'nin birçok kararında da belirtildiği gibi, Türkiye'nin üyeliği ile AB'nin genişlemesi, çeşitli yollardan Birliği etkileyecektir. Aslında, Türkiye'nin katılımı, kuruluşundan bu yana AB için en büyük güçlüklerden biri olacaktır. Genel anlamda, AB'nin derinleşmesi yerine genişlemesinin Birliğin kurumsal gücünü zayıflatacağı iddiaları, Türkiye'nin üyeliği söz konusu olduğunda, daha da taraftar toplamaktadır. Ancak, Birlik Türkiye'nin üye olması konusundaki bu zor kararı başarılı bir şekilde ve özgüvenle vermesi halinde, AB daha güçlü bir uluslararası oyuncu olarak tarih sahnesine çıkacaktır.

Avrupa Birliği'nin "genişlemesi mi yoksa derinleşmesi mi gerekiyor?" tartışmalarında, Türkiye karşıtı AB liderleri ve yetkilileri tarafından Türkiye'nin katılımının getireceği problemlerin yıllarca vurgulanması, Türkiye'nin Birlik ile ilişkilerinde son dönemde özellikle dikkate aldığı husus olmuştur. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) tarafından Türkiye ve AB imajının geliştirilmesine yönelik ABİS (Avrupa Birliği İletişim Stratejisi) projesi uygulanmaktadır. Bu çalışmalar da ilişkilerin kültürel ve psikolojik yönüne ışık tutması açısından önemlidir.

ABGS'nin yayımladığı söz konusu stratejiye göre hedeflenen alanlar:

- Avrupa enerji güvenliğine katkımız,
- Medeniyetler İttifakı'ndaki rolümüz,

- Dış politika rolümüz ve ağırlığımız,
 - Avrupa güvenliğine ve AGSP'ye katkımız,
 - Birlikte oluşturulacak barış ve istikrar tarihi,
 - AB'nin Türkiye'siz tamamlanmış olmayacağı vurgusu,
 - Yasadışı göçle mücadelede üstlenilebilecek etkin rolümüz,
 - Organize suç ve uyuşturucu kaçakçılığı başta olmak üzere tüm suçlarla, mücadele açısından Avrupa güvenliğine tarafımızca sağlanabilecek önemli katkı,
 - Dünya 17.'si ve Avrupa 6.'sı olarak Türkiye ekonomisinin büyüklüğü ve ağırlığı,
 - AB ile %60'a varan ticaret hacmimiz ve Gümrük Birliği ilişkimiz,
 - Dinamik, eğitilmiş ve nitelikli genç nüfusumuz,
 - Uygarlıklar ve dinler beşiği oluşumuz,
 - Türkiye olarak çağdaş yüzümüz,
 - Farklı kültürlerin barış içinde bir arada yaşadığı bir model ülke olarak Türkiye,
- şeklinde belirlenmiştir. ⁴

Bu tez çalışmasında; Türkiye'nin üyelik yolundaki uzun yolculuğunun çok yönlü etkileri incelenecektir. Dış İşleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik adlı kitabında, üyelik konusunda belirttiği gibi; Türkiye-AB ilişkileri çok düzlemli bir ilişkidir.⁵ Diplomatik, siyasi, ekonomik, sosyal, hukuki, tarihi, stratejik, psikolojik ve kültürel yönleri bulunan bu çok yönlü ilişkilerin bu tezde mümkün olduğunca geniş bir yelpazede değerlendirilmesine çalışılmış, ancak daha çok ekonomik-ticari, stratejik, psikolojik ve kültürel yönlerin üzerinde yoğunlaşmıştır.

⁴ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, ABGS, http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/abis_tr1.pdf .

⁵ DAVUTOĞLU, Ahmet (2005), Stratejik Derinlik, Küre Yayınevi, İstanbul, s.503.

Bu metodun tercih edilmesinde teorik olarak uluslararası ilişkiler teorilerinden “realizm” akımının gerek Türkiye-AB ilişkilerine gerek tüm küresel ilişkilere egemen olduğu düşüncemiz etkili olmuştur. Örneğin; Avrupa Birliği’nin kuruluşunun bile daha önce Avrupa ülkeleri arasında yaşanan savaşları azaltmaya yönelik AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Anlaşması)’na dayanması ve daha sonra Birliğin Avrupa Ekonomik Topluluğu adını alması gözönünde bulundurulduğunda, Birliğin kuruluş felsefesinin üye ülkelerin çıkarlarının maksimize edilmesine yönelik kurgulandığı düşünülmektedir. Tüm bu gerçeklerden hareketle, çalışmada ekonomik ve karşılıklı menfaat boyutu bu tez çalışmamızda ağırlıklı konu olmuştur. Diğer taraftan, bu çalışmada, Türkiye’yi diğer aday ülkelerden ayıran ve AB’nin Türkiye algısının belirleyicisi olan kültürel faktörlere de ayrıca yer verilmiştir.

Bu çalışma; giriş ve sonuç dışında üç bölümden oluşmaktadır. Bu üç bölüm; (i)Türkiye’nin uzun AB üyeliği yolculuğu, (ii)Türkiye-AB arasındaki ticari ilişkiler ile (iii)Türkiye’nin üyeliğinin etkilerinin değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, “Türkiye ve Türkiye’nin AB Üyeliği Yolculuğu” başlığı ile Türkiye’nin genel görünümü ve Türkiye-AB ilişkilerindeki gelişmelerin tarihsel süreci anlatılmaktadır. Bu bölümde; 3 Ekim 2005 tarihinde başlayan katılım müzakerelerine kadar olan Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktaları sunulmaktadır.

Her ne kadar bu çalışmada zaman zaman Türkiye-AB ilişkilerinde son dönemde yaşanan gelişmelerden bahsedilse de müzakerelerin başlamasından sonra yaşanan müzakere başlıklarına girilmemiş, müzakerelerin başlamasına kadar olan süreç aktarılmıştır.

İkinci bölümde, Gümrük Birliği’nin olumlu ve olumsuz yansımaları üzerinde özel vurgu yapılarak, Türkiye-AB arasındaki mevcut ticari ilişkiler kapsamlı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu bölümde, ihracat ve ithalat ana mal gruplarının kompozisyonunu içeren Türkiye ile AB arasındaki ticari ilişkilerin gelişmeleri de analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Son bölümde; her iki taraf için Türkiye’nin tam üyeliğinin ve üyelik sürecinin faydaları vurgulanırken, Türkiye’nin üyeliğinin Türkiye’ye ve AB’ye getirdiği fırsatlar ve güçlükler incelenmektedir.

Diğer taraftan, Avrupa Birliği'ne ilişkin değişik kaynak ve çalışmalarda yer alan kronolojiler incelendiğinde, her çalışmanın bakış açısına göre şekillenen önemli farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Bu sebeple, 1959 yılında AET üyeliğine başvuru ile başlayan Türkiye-AB ilişkileri kronolojisi aşağıda sunulmaktadır.

Türkiye-AB İlişkileri Kronoloji

<u>31 Temmuz 1959</u>	Türkiye AET üyeliği için başvurdu.
<u>11 Eylül 1959</u>	AET Bakanlar Konseyi Türkiye'nin üyelik başvurusunu kabul etti.
<u>12 Eylül 1963</u>	Ankara Anlaşması (Ortaklık Anlaşması) imzalandı.
<u>12 Eylül 1963</u>	İlk Mali Protokol imzalandı.
<u>1 Aralık 1964</u>	Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi.
<u>1 Aralık 1964</u>	Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nin ilk toplantısı gerçekleştirildi.
<u>16-17 Mayıs 1966</u>	İlk Karma Parlamento Komisyonu toplantısı Brüksel'de yapıldı.
<u>9 Aralık 1968</u>	Ek Protokol görüşmeleri başladı.
<u>26 Ekim 1970</u>	İlk Gümrük İşbirliği Komitesi toplantısı.
<u>23 Kasım 1970</u>	Katma Protokol Brüksel'de imzalandı.
<u>23 Kasım 1970</u>	İkinci Mali Protokol Brüksel'de imzalandı.
<u>5 Temmuz 1971</u>	Katma Protokol T. B. M. M. tarafından onaylandı.
<u>1 Ocak 1973</u>	Katma Protokol yürürlüğe girdi.
<u>12 Mayıs 1977</u>	Üçüncü Mali Protokol Brüksel'de imzalandı.
<u>30 Haziran 1980</u>	Ortaklık Konseyi 1987 yılı itibariyle tarım ürünlerindeki tüm gümrük vergilerini sıfırlamaya karar verdi.
<u>12 Eylül 1980</u>	Türkiye'de Askeri darbe oldu. Uzun bir erteleme dönemi başladı.
<u>22 Ocak 1982</u>	Avrupa Parlamentosu Türkiye-AET Anlaşması'nın askıya alınmasını kararlaştırdı.
<u>16 Eylül 1986</u>	Türkiye-AET Ortaklık Konseyi toplandı. 12 Eylül 1980 tarihinde fiilen dondurulmuş durumda bulunan Türkiye-AET ilişkileri yeniden canlandırıldı.

- 14 Nisan 1987 Türkiye, Roma Antlaşması'nın 237'nci, AKÇT Antlaşması'nın 98'inci ve EURATOM Antlaşmasının 205'inci Maddelerine istinaden Avrupa Toplulukları'na tam üyelik için başvurdu.
- 27 Nisan 1987 Konsey, Türkiye'nin başvurusunu aldı ve Komisyonun görüşünü sordu.
- 7 Kasım 1988 Türkiye ile AET arasındaki ekonomik ve ticari sorunların görüşüldüğü ilk Ad-Hoc Komite toplantısı gerçekleştirildi.
- 20-21 Aralık 1988 Türkiye ile AET arasındaki ekonomik ve ticari sorunların görüşüldüğü İkinci Ad-Hoc Komite Toplantısı.
- 18 Aralık 1989 Komisyon temel "Görüş"ünde Türkiye'nin üyeliğe uygunluğunun altı çizildi, ancak daha uygun bir ekonomik sosyal ve siyasi ortamın ortaya çıkmasına kadar Türkiye'nin başvurusu ertelendi.
- 5 Şubat 1990 Konsey, Komisyon görüşünün genel içeriğini kabul etti ve Türkiye ile ilişkileri güçlendirmek üzere "Görüş"te ifade edilen fikirlerin geliştirilmesini talep etti.
- 6 Haziran 1990 Avrupa Komisyonu, Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılmasına yönelik önlemleri içeren bir "İşbirliği Paketi"ni hazırlayarak Avrupa Konseyi'nin onayına sundu.
- 22 Haziran 1993 Kopenhag Avrupa Konseyi toplandı.
- Ekim 1993 AB-Türkiye Ortaklık Konseyi toplandı. Konsey bu toplantıda, teknik hazırlıkların tamamlanmış olduğunu ve Türkiye'nin yükümlülüklerinin büyük bir bölümünü yerine getirdiğini belirtti.
- 30 Temmuz 1994 Avrupa Komisyonu, Gümrük Birliği'nin, Ankara Anlaşması'nda belirlendiği şekilde gerçekleşmesini sağlayıcı ilkeleri tespit etti.
- 6 Mart 1995 Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin tamamlanması ve uygulanmasına ilişkin usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 sayılı Karar, Ortaklık Konseyi'nin 36. ncı toplantısında kabul edildi.
- 13 Aralık 1995 Avrupa Parlamentosu Gümrük Birliği'ne onay verdi.
- 1 Ocak 1996 Türkiye-AB Gümrük Birliği yürürlüğe girdi.
- 19 Şubat 1996 Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesinin ilk toplantısı gerçekleştirildi.
- 15 Temmuz 1996 Genel İşler Konseyi, Türkiye dahil 12 Akdeniz ülkesi için MEDA programı Yönetmeliği'ni kabul etti.

- 15 Temmuz 1997 “Gündem 2000” Komisyon tarafından kabul edildi.
- 12-13 Aralık 1997 Avrupa Konseyi Toplantısı Lüksemburg’da yapıldı. Söz konusu toplantıda AB’nin 5’inci genişlemesine dair kararlar alındı. Türkiye aday ülkeler arasında sayılmadı. Bununla birlikte Türkiye’nin tam üyeliğe ehil olduğu teyid edildi.
- 4 Mart 1998 Komisyon, “Türkiye için Avrupa Stratejisi”ni yayımladı.
- 15-16 Haziran 1998 Cardiff AB Konseyi Toplantısı yapıldı ve Konsey Komisyon’dan “Avrupa Stratejisi” uygulanması için gerekli mali kaynaklar yapacak çözümler bulmasını istedi.
- 21 Ekim 1998 Komisyon, Avrupa stratejisi için mali desteğe ilişkin bir tebliği kabul etti.
- 4 Kasım 1998 İlk İlerleme Raporu yayımlandı.
- 12-13 Aralık 1998 Avrupa Konseyi Toplantısı Viyana’da yapıldı.
- 13 Ekim 1999 İkinci İlerleme Raporu yayımlandı.
- 11-12 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin adaylık statüsü tanındı.
- 13 Ekim 2000 Üçüncü İlerleme Raporu yayımlandı.
- Aralık 2000 Katılım öncesi stratejisi çerçevesinde, Türkiye’ye yardıma ilişkin taslak çerçeve yönetmeliği konusunda AB Bakanlar Kurulu kararı yayımlandı.
- 8 Mart 2001 AB Bakanlar Konseyi AB-Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi’ni kabul etti.
- 19 Mart 2001 Türkiye Büyük Millet Meclisi, AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programı kabul etti.
- 26 Haziran 2001 AB-Türkiye Ortaklık Konseyi’nin 40. dönem toplantısı Lüksemburg’da yapıldı. Türkiye’nin katılım öncesi stratejisi çerçevesinde kaydedilen gelişmeler değerlendirildi.
- Eylül 2001 Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamak için T.C. Anayasası’nda 30’dan fazla değişikliği kabul etti.
- 13 Kasım 2001 Dördüncü İlerleme Raporu yayımlandı.
- 14-15 Aralık 2001 Laeken Avrupa Konseyi yapıldı.
- 9 Ekim 2002 Beşinci İlerleme Raporu yayımlandı.

- 11 Aralık 2002 Türkiye Büyük Millet Meclisi Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamak için T.C. Anayasada çeşitli değişikliklere gitti.
- 12-13 Aralık 2002 Avrupa Konseyi toplantısı Kopenhag'da yapıldı. Söz konusu Zirvede, AB Komisyonunun raporu ve önerisi doğrultusunda, "Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı" kararının alınması halinde, 2004 yılında toplanacak olan Avrupa Konseyi'nin Türkiye ile AB arasındaki müzakereleri gecikme olmaksızın başlatacağı ifade edildi.
- 14 Nisan 2003 Türkiye için yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi Konsey tarafından kabul edildi.
- 19 Nisan 2003 Türkiye Büyük Millet Meclisi AB Uyum Komisyonu kuruldu.
- 23 Haziran 2003 2001 Ulusal Programı revize edilerek Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi.
- 5 Aralık 2003 Altıncı İlerleme Raporu yayımlandı.
- 17-18 Haziran 2004 Avrupa Konseyi toplantısı Brüksel'de yapıldı.
- Eylül 2004 Bağımsız Türkiye Komisyonu Raporu yayımlandı.
- 6 Ekim 2004 Yedinci İlerleme Raporu yayımlandı.
- 16-17 Aralık 2004 Avrupa Konseyi toplantısı Brüksel'de yapıldı.
- 29 Ocak 2005 Komisyon, Türkiye ile katılım müzakereleri için müzakere çerçevesi sundu.
- 29 Temmuz 2005 Türkiye katılım müzakereleri için müzakere çerçevesini imzaladı.
- 3 Ekim 2005 Türkiye ile AB arasında katılım müzakereleri Lüksemburg'ta başlatıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ YOLCULUĞU

1.1. Türkiye’nin Genel Görünümü

1.1.1. Coğrafya, Tarih, Nüfus ve Kültür

Davutoğlu “Stratejik Derinlik” adlı kitabında; Türkiye’nin uluslararası konumunu teorik çerçevede ve uygulama alanları ile aktarırken, bir ülkenin uluslararası ilişkilerdeki gücünü o ülkenin coğrafya, tarih, nüfus ve kültür gibi sabit verilerinin, ekonomi, teknolojik kapasite ve askeri kapasite gibi potansiyel verileri ile stratejik zihniyet, stratejik planlama ve siyasi irade gibi verileriyle çarpımı şeklinde formüle etmekte ve tüm bu unsurların dış politika yapımında koordineli bir şekilde devreye sokulmasının ülkenin uluslararası güç dengeleri içerisinde ağırlığını artırmasını sağlayacağını vurgulamaktadır.

Bu formüldeki veriler itibariyle Türkiye’ye bakacak olursak;

Türkiye, 814.578 km²’lik bir alan ile Asya ve Avrupa arasında kültürel, ekonomik ve coğrafi bir köprü konumundadır. Alanının %3’ü Avrupa kıtasında Trakya’da bulunur, kalan %97’si ise Asya kıtasında yer almaktadır. İki kıta üzerindeki konumu, Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika pazarlarına hizmet vererek ülkeye büyük bir avantaj sağlamaktadır. Mevcut sınırlar, Kurtuluş Savaşı’nda Misak-ı Milli ile çizilmiş ve o dönemde Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan sürekli toprak kaybının durdurulmasına yönelik “yurtta sulh cihanda sulh” gibi barışçıl uluslararası politikalar geliştirilmiştir. Bu köprü olma unsuru yalnızca coğrafi olarak değil, özellikle Osmanlı Devleti döneminden gelen tarihi bağlar açısından da söz konusudur. Türkiye hem coğrafi hem de tarihi olarak hem Avrupalı hem de Asyalıdır.

Coğrafi olarak Türkiye’nin doğu sınırları; Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve İran ile batı sınırları Bulgaristan ve Yunanistan ile güney sınırları ise Suriye ve Irak ile çevrilidir. Türkiye’nin batısında Ege Denizi ve kuzeyinde Karadeniz, güneyinde ise Akdeniz yer almaktadır.

AB tarafından Türkiye'ye yöneltilen temel sorunlardan biri; Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi konumla ilgilidir. Türkiye, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Dünya'nın en sorunlu bölgelerine komşuluk etmektedir. Bu bağlamda AB, Türkiye'yi içine alarak sınırlarını söz konusu sorunlu topraklara kadar uzatmak istememektedir. Bunun yerine dışarıda tutacağı Türkiye'yi bu bölgelere karşı bir tampon bölge olarak kullanarak kendine güvenlik şeridi oluşturmak istemektedir.

2000 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre; Türkiye'nin nüfusu 67.800.000 (2009 yılı Aralık ayı itibarıyla Türkiye nüfusu 72.561.312'dir)⁶ olup, yoğunluğu kilometre başına 88 kişidir. Ayrıca, Türkiye'nin büyük şehirleri ve bu şehirlerin nüfusları; İstanbul (10 milyon), Ankara (4 milyon), İzmir (3.4 Milyon), Konya (2.2 Milyon), Bursa (2.1 Milyon), Adana (1.9 Milyon), Antalya (1.7 Milyon)'dur. Batı şehirlerinin nüfusun büyük bölümünü içermesi diğer yaşam sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu özelliğin tersine işletilmesi, bir başka ifadeyle, gelişmişlik göstergeleri açısından yatırımların diğer bölgelerde cazip hale getirilmesi gibi politikalarla tersine göçün sağlanması, AB katılım sürecinde büyük fayda sağlayacaktır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyindeki büyük farklılık AB'ye üyelik yönündeki çalışmalarda önemli bir sorun olarak Türkiye'nin karşısında durmaktadır. Diğer taraftan nüfusun yaklaşık %35'i şehirlere önemli göçe rağmen kırsal kesimde yaşamaktadır. İstihdamın yüzde 30'a yakını tarım kesimindedir.

Türkiye'nin nüfusunun %50'den fazlası 25 yaşın altındadır. Genç nüfus müzakerelerde sürekli gündeme gelen bir husus olagelmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin nüfusunun yüzde doksan dokuzunun Müslüman olması da Türkiye-AB ilişkilerindeki önemli kültürel unsurlardan biridir. Daha sonraki bölümlerde de detaylı olarak üzerinde durulacağı üzere, AB'yi "Hıristiyan Kulübü" olarak gören AB yetkilileri açısından bu husus sürekli gündeme getirilmektedir. Nüfusun geri kalan %1'lik kısmı; Yahudi, Rum, Ortodoks, Gregoryen ve Süryani olmak üzere çeşitli dinlere mensup vatandaşlardan oluşmaktadır. Ülkede "herkes dini inanç özgürlüğüne sahiptir. Kimse ibadet ve inanç veya kanaatlerini açıklamaya ve dini ayin ve törenlere katılmaya zorlanamaz."⁷ Türkiye'de geçmişte ve günümüzde çeşitli dinlere

⁶ Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11)

⁷ Facts About Turkey (1999), "Religious Life", Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, İstanbul, s.403.

mensup insanların yüzyıllarca barış ve güven içerisinde yaşayabilmiş olması aslında Batının da Türkiye tecrübesinden alacağı çok şeyin olduğunun kanıtıdır. Bir başka ifadeyle, en geniş anlamda inanç ve ifade özgürlüğü, mirasını yaşatmakta olduğu Osmanlı Devleti son dönemleri de dahil olmak üzere, Türkiye'nin esasen kuruluş temellerinde yer alan ana esaslardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genç ve dinamik nüfus Türkiye-AB ilişkilerinde sürekli göz önünde tutulan bir unsur olmaktadır. İlişkilerin tarihi seyrine bakıldığında Türkiye'nin müzakerelerde hızlandırmak istediği asıl konu vizelerin kaldırılarak Avrupa'nın kalkınmasında bile önemli katkıları olan genç Türk nüfusunun Avrupa ülkelerinde serbest dolaşımının ya da hukuki literatürdeki adıyla "kişilerin serbest dolaşımı"nın sağlanması olmuştur.

Diğer taraftan, daha sonraki bölümlerde de vurgulanacağı gibi AB'nin önceliği ise "malların serbest dolaşımı" konusunda olmuştur. Yıllar sonra gelinen noktada ise AB Türk vatandaşlarının vizeleri ile ilgili ciddi hiçbir adım atmazken, gümrük birliği ile rekabet üstünlüğünü haiz AB ürünleri Türkiye pazarına rahatça girebilmiştir.

Kalabalık nüfusu AB tarafından bir engel olarak Türkiye'nin karşısına çıkarılmaktadır. 1963 yılında Ankara Anlaşması imzalandığında, Türkiye'nin nüfusu 26 milyon civarındadır. Ancak 2015 yılına gelindiğinde Türkiye'nin yaklaşık 81 milyonluk bir nüfusa sahip olacağı tahmin edilmektedir. Kopenhag Kriterleri'ne sonradan eklenen "Birliğin Hazmedebilirlik Kapasitesi" ilkesi bağlamında Türkiye'nin bu denli kalabalık nüfusu AB tarafından bir engel olarak değerlendirilmektedir.

Lizbon Antlaşması ile AB'deki karar alma sistemi konsensüsten, nitelikli oy çoğunluğu ile karar almaya yönelik olarak değiştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile AB üyesi ülkeler karar almada sahip oldukları nüfus yoğunluğuna paralel olacak biçimde karar almada etkin olacaklardır. Neredeyse 50 yıldır kapı önünde bekletilmiş bir Türkiye'nin, AB içine alınır alınmaz, sahip olduğu nüfus yoğunluğu sayesinde karar alma merciinin en tepesine çıkmasına müsaade edilecek midir? Bu hususun, Türkiye'nin üyelik konusundaki başarılı stratejileri ve uzun vadeye yayılacak çalışmaları ile netlik kazanacağı düşünülmektedir.

1.1.2. Devlet ve Siyasi Yapısı

Türkiye’de devletin ve siyasi yapının üzerinde durulacak olursa; Türkiye’nin siyasi yapısı, Anayasanın ortaya koyduğu gibi Cumhuriyettir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, devletin temel özelliklerini; demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirtmektedir.

Dolayısıyla Türkiye, çoğulcu, demokratik, laik ve parlamenter sisteme dayalı bir cumhuriyettir. Türk Cumhuriyeti, 20. yüzyılın başında, yürütülen bağımsızlık savaşını müteakip, 1923 yılında kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafında Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiş ve 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilan edilmiştir.

Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne aittir. TBMM, beş yıllık görev süresi için genel seçimle belirlenen 550 üyeden oluşur. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanı 5 yıllık süre için halk tarafından seçilir. Bakanlar Kurulu, Başbakanın tavsiyesi ile Cumhurbaşkanı tarafından atanır.

Türkiye-AB ilişkilerinde Kopenhag siyasi kriterlerinin demokratikleşme ve insan haklarının geliştirilmesi hususları dikkate alındığında, Türkiye’de demokratikleşme açısından Avrupa Birliği standartlarına uyum büyük önem arz etmektedir.

1.1.3. Uluslararası İlişkiler

Türkiye’nin uluslararası ilişkileri incelendiğinde; Türkiye Cumhuriyeti için Batı ile entegrasyon 1923 yılından bu yana temel bir öncelik olarak daima hedeflenmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuyla, Osmanlı Devleti’nin Tanzimat ve Islahat fermanları gibi yeniliklerle uyguladığı iç reformlar yeni Cumhuriyette de Atatürk tarafından “muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak” olarak hedeflenmiştir.

Türkiye’nin uluslararası kuruluşlar ile ilişkilerine bakacak olursak; Türkiye, Birleşmiş Milletler’in kurucu üyesi olmasının yanı sıra; Uluslararası Çalışma Örgütü-ILO (1932), Uluslararası Para Fonu-IMF (1947), Dünya Bankası-WB (1947), Dünya Sağlık Örgütü-WHO (1948), Avrupa Konseyi-The Council of Europe (1949), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-NATO (1952), Uluslararası Finans Kuruluşu-IFC

(1956), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı-OECD (1960), Avrupa Ekonomik Topluluğu-Ortak Üyelik-AET (1963), İslam Konferansı Örgütü-İKÖ (1969), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı-ECO (1985), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi-KEİ (1992), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı-AGİT (1995), Dünya Ticaret Örgütü-DTÖ (1995), Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi-AAOK (1997) adlı önemli uluslararası kuruluşlara üyedir.

Diğer taraftan Türkiye, Osmanlı Devleti'nin mirasını taşıyan ve çoğunluğu Müslüman nüfusa sahip ülkelerle de iyi ilişkiler içinde olmuştur.

Son yıllarda uygulanmakta olan komşu ülkelerle “sıfır sorun” politikası ve işbirliği çalışmaları, Türkiye'nin bölgesel ve küresel gücünü artıran etki yapmıştır. AB'ye üyelik sürecinin hızlanması, doğu ülkeleriyle iyi ilişkiler kurulmasına bağlanmış ve Orta Doğu, Kafkaslar ve Asya'da güçlü olan Türkiye'nin AB'ye girme şansının daha da artacağı savunularak son yıllarda bunun komşu ülkelerle “sıfır sorun” politikası gibi politikalarla uygulanmaya çalışıldığı görülmüştür.

Örneğin, daha önce neredeyse savaşın eşiğine geline Suriye ile ilişkiler o kadar geliştirilmiştir ki vizeler karşılıklı olarak kaldırılmış ve AB'nin kabul etmemesi yüzünden AB ülkeleri ile Türkiye arasında uygulanamayan, hatta AB'de yaşayan Türk gurbetçilere bile birçok zorluk yaşatıldığı gözlenen “kişilerin serbest dolaşımı” Suriye ile uygulanabilir hale gelmiştir.

Yalnızca Suriye değil, Rusya ile de benzer süreçler izlenmiş ve Rusya ile yapılan enerji anlaşmaları sayesinde, Türkiye AB için daha da önemli bir ülke haline gelmiştir. Türkiye'nin uyguladığı aktif dış politika ile yıllar sonra hemen hemen tüm bölgesel ve küresel manada önemli ülkelerin siyasi liderleri ile ikili temaslar ve işbirlikleri tesis edilmiştir. Ayrıca, Irak savaşlarından edinilen acı tecrübelerin de etkisiyle bölgesinde savaş istemeyen Türkiye İran'ın Batı ile uranyum zenginleştirilmesi müzakerelerine Brezilya ile beraber aracılık etmiş ve bölgesinde ve küresel arenada daha fazla sözü dinlenir ülke haline gelmiştir. Örneğin, sözde Ermeni soykırımı iddialarının ABD parlamentosunun gündeminden çıkarılmış olması Türkiye'nin soğuk savaş şartlarından kalma ABD'nin şartsız müttefiki olmaktan çıktığının ve ilişkilere verilen yeni ad ile “model ortak” olmasının ve özne devlet olma iradesinin rasyonelitesini ortaya koymak bakımından çarpıcı bir örnektir.

Ortadoğu bölgesine komşu bir konumda yer alan Türkiye'nin yürüttüğü dış politikanın AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile uyumlu hale gelmesi, Türkiye'nin üyelik sürecinde karşılaştığı diğer bir konu olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) 11 Eylül saldırılarının ardından, Batının Ortadoğu'da uyguladığı politikalar ile Türkiye'nin Ortadoğu özelinde doğu ülkelerinde uyguladığı politikalar arasındaki en azından yaklaşım farklılıkları Türkiye'nin ve AB'nin dış politikasındaki ayrışmayı belirgin hale getirmiştir. Mesut Özcan Türkiye'de ve Dünyada 11 Eylül sonrası tekrar gündeme gelen medeniyetler çatışması konusundaki tartışmaların Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda yoğunlaştığını ve Türkiye'nin dünya politikasında önemini artırdığını belirtmekte ve Türkiye'nin üyeliğine karşı ya da taraf olmanın bu atmosferde geliştiğini belirtmektedir. Aynı yazar, üyelik sürecinin Türkiye'nin ve AB'nin ortak dış politikasını harmonize ettiğini ve bu süreçte Türk Dış Politikasında Avrupalılaşıma yaşandığını vurgulamaktadır.⁸

Türkiye açısından uluslararası ilişkiler son derece dinamik bir süreçten geçmektedir. Statik politikalarla bu dinamik duruma intibak etmek imkansız hale gelmiştir. Yapılması gereken Türkiye'yi çok boyutlu ve çok kulvarlı bir diplomatik ritimde tutmaktır. Ülkemizin bütün taraflarla dengeli ilişkiler geliştiren ve kendi vizyonunu bu ilişkilere yansıtan bir özne tavrıyla hareket etmesi gerektiği ortadadır. Ortadoğu, ABD ve AB ile ilişkileri birbirinden bağımsız tutmamak suretiyle koordineli bir şekilde uygulamak ve bunu da Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaya koyduğu "yurtta sulh cihanda sulh" ilkesi doğrultusunda geliştirmek, başarılı bir dış politikanın yürütülmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Uluslararası ilişkilerin bugünkü yapısını göz önüne alan bir stratejik vizyonla bakıldığında, ülkemizin kendi uluslararası konumunu belirlemesi sadece dış politikayı ilgilendiren bir husus değildir. Çarpıcı bir örnek vermek gerekirse; THY'nin hangi noktalara ineceği meselesi artık sadece bir hava yolu şirketinin iniş noktalarını göstermesi açısından önem taşımamaktadır. THY'nin iniş noktaları aynı zamanda sizin nerelere işadamlarınızı taşıdığınızı, nerelerden işadamlarını getirdiğiniz ile ilgili bir konudur. Bütün bunları esasen dış politika yapısının bir parçası olarak değerlendirmek gerekmektedir.

⁸ ÖZCAN Mesut, (2008), Harmonizing Foreign Policy- Turkey The EU and The Middle East, Ashgate.

Bu stratejik vizyon göz önüne alındığında, artık; Türk Dış Politikasının Ulaştırma Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanlığı ve ekonomiyle ilgili diğer bakanlıkların da sürecin içinde olduğu bir yapı ile koordineli olarak yürütülmesi, mevcut uluslararası ilişkiler felsefesinin şekillendirdiği yeni bir yapıdır.

Türkiye'nin yakın çevresinde derinlik kazanmasının en önemli aracı karşılıklı ekonomik bağımlılıktır. İçeride meşru zeminini oluşturmuş, kendinden emin, ulusça paylaşılan bir stratejiyle hareket eden bir ülke, komşu ülkelerle ve AB ile daha sağlıklı ilişki geliştirecektir. Avrupa'nın geleceğinde Türkiye'nin alacağı yer konusunda objektif ve iddialı bir söylem geliştirmeye devam edilmesi halinde, Türkiye gelecekte dünyanın önemli aktör ülkeleri arasında yer alma şansını güçlendirmiş olacaktır.

1.1.4. Ekonomi ve Dış Ticaret

Ekonomi alanında Birliğin kendi gelişiminde en önemli alan olmuştur. Kuruluşunda Avrupa içi savaşları önlemek amacıyla kömür ve çelik gibi savaş için önemli hammaddelerin belli ülkelerde tekelleşmesinin önüne geçilmek üzere AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) kurulmuş olsa da Birlik daha sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu adını almış hatta EURO'nun ortak para birimi olarak kabul edilmesiyle Birlik üyesi ülkelerin ekonomik entegrasyonu önemli bir aşama kazanmıştır. Ayrıca aday ülkelere uyumaları istenen Maastricht ekonomi kriterleri de ekonominin Birlik için önemini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu çerçevede, Türkiye-AB ilişkilerinde Türkiye Ekonomisinin gelişiminin belirleyici rol oynayacağı aşikardır.

Bu konuda öncelikle Türkiye ekonomisinin tarihsel seyrine bakacak olursak; Türkiye 1980 yılına kadar ithal ikamesi politikası izlemiştir. Yeni kurulan sanayi, yüksek gümrük tarifeleri ve diğer vergiler ile korunmuştur. Ancak, Türkiye ekonomisi uygulanan ithal ikameci politika ve petrol fiyatlarındaki yüksek artış nedeniyle 1970 yılı sonuna doğru durgunluğa girmiş, 1978-1979 yılında ciddi bir döviz krizini kapsamlı bir İstikrar Programı ve 24 Ocak 1980 kararları gibi bir dizi reformlarla geçirmiştir. Bu reformlarla; sabit döviz kurları dalgalanmaya bırakılmış, ithalatı kısıtlayıcı kontroller kaldırılmış, serbest ticaret bölgeleri kurulmuş ve yabancı

yatırımlar için bürokratik işlemler basitleştirilmiştir. Diğer taraftan, döviz işlemleri de serbestleştirilmiştir.

Türkiye, 1980 yılından itibaren ithal ikameci politikaları terk ederek dışa açılma politikalarını benimsemiş ve ihracata dayalı kalkınma modelini uygulamıştır. Program, ekonomik büyümenin sağlanması, ihracatın artırılması ve enflasyon oranının düşürülmesi gibi konularda oldukça başarılı olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre ekonomi, 1981 ve 1985 yılları arasında %7,5 oranında büyümüştür. Türkiye'nin GSMH'si 1980 yılında 69 milyar dolardan 1995 de 168 milyar dolar seviyesine ulaşırken, aynı dönemde, ihracat hacmi 3 milyar dolardan 21 milyar dolara yükselmiş ve ithalat da 8 milyar dolardan 36 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye ayrıca, ürün ve pazarlarda dikkat çekici bir çeşitlilik elde etmiştir. Türk ihracatının kompozisyonu üretilen malların lehine yapısal değişim göstermiş ve üretim malları ihracatı toplam ihracat içindeki payını arttırmıştır.

Ancak İstikrar Programı'nın başarıları 1986 yılından beri giderek artan kamu kesimi açığı nedeniyle oluşan yüksek enflasyonun gölgesinde kalmıştır. Yüksek enflasyon ve Türk Lirasının devalüasyonu 1990'larda zor ekonomik koşullarla sonuçlanmıştır. 1989-2001 dönemi "makroekonomik dengesizliklerin dönemi"⁹ olarak tarif edilmektedir. "Yükselen Kamu açıkları ve iç borçlanma, büyümede oynaklık, enflasyon (%69,7) ve yüksek reel faiz oranları"¹⁰ bu dönemin temel özellikleridir. 1999 yılında yaşanan ağır bir deprem ile beraber Asya ve Rusya'da yaşanan ekonomik krizler, Türkiye ekonomisini daha da olumsuz etkilemiştir.

Çeşitli istikrar programları sonucu sağlanan bazı olumlu gelişmelere rağmen Türkiye, 2001 yılına kadar zorlu makroekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaya devam etmiştir. 2001 yılında ülkeyi mali yıkıntıya çeviren yıkıcı ekonomik krizin ardından, Türkiye hükümeti, 2002 yılı Ocak ayında yapısal bir dizi finansal reformlar da dahil olmak üzere, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adı verilen kapsamlı bir ekonomik istikrar programı uygulamıştır. Ayrıca, IMF ile 2002 yılı Şubat ayında üç yıllık Stand- by anlaşması (2002-2004) imzalanmıştır.

⁹ DPT Müsteşarı Dr. Ahmet TIKTIK'ın Sunumu, 3 Mayıs 2005, s.7, <http://www.dpt.gov.tr>

¹⁰ A.g.e.

Yeni ekonomik program uygulanması ve yapısal reformların hayata geçirilmesi, beklentilerin ötesinde başarılı olmuş ve bir yıl içinde olumlu sonuçlar vermiştir. 2001 yılında yaşanan %9,4 oranındaki küçülmenin ardından, Türkiye ekonomisi 2002 yılında %7,8 oranında büyümüştür. 2002 yılında ekonomik büyümenin ana kaynaklarını; güçlü ihracat performansı, sanayi üretimi, tarımsal üretim ve finansal istikrar nedeniyle iyileşen beklentiler oluşturmuştur.

AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Program¹¹, Katılım Öncesi Ekonomik Program ve IMF ile tesis edilen stand-by anlaşması, Türkiye'nin birçok alanda önemli reformları hayata geçirmesine imkan sağlamıştır. Örneğin Türkiye, yeni bankacılık yasaları benimsemiş, devlet tekellerinin özelleştirilmesini hızlandırmış, ana endüstrilerde temel reformlar yapmış ve böylece ekonomide piyasaların sağlıklı işleyişine ve rekabet şartlarının olgunlaşmasına yönelik altyapının oluşmasını hızlandırmıştır. Diğer bir ifadeyle, sözkonusu gelişmeler piyasaların rekabete dayanıklılığını arttırmış ve krizlere mukavemet gücünü sağlamlaştırmıştır.

Programı uygulama konusundaki güçlü kararlılık sonucunda, büyüme istikrarlı bir şekilde sağlanmış, enflasyon kontrol edilerek bu konuda da önemli bir iyileşme görülmüştür. Bu gelişmeler neticesinde, GSMH %9,9 seviyesinde artış göstermiş ve 2004 yılında enflasyon %9,3'e düşürülmüştür. 2004 yılında ayrıca, Türkiye'nin ihracat hacmi, önceki yıla göre %33,5 artarak, 63 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye'nin ithalatı da bir önceki yıla göre %40,4 artarak 97,4 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.

Bu noktada, ekonomi politikaları açısından karşılaştırma yapmak gerekirse; 1999 yılında uygulanan "dezenflasyon programı" ile (ki IMF politikasıdır) 2001 krizi sonrası uygulanan politikalar arasında çok fazla bir fark bulunmamaktadır. Asıl fark; bankacılık sisteminin düzenlenmesi gibi yukarıda bahsedilen reformlarla ekonominin kırılganlığının giderilmesi ve ekonomide daha iyi bir yatırım ortamının sağlanmış olmasıdır. Bütün bu gelişmelere rağmen, Türkiye ekonomisinde, bahse konu dönemde hala gelişmekte olan ülkelere has yapısal sorunlar mevcut bulunmaktadır.

¹¹ Ulusal Program, Mart 2001, Revize 2003, DPT, <http://www.dpt.gov.tr>

Kamu borçlanma gereğinden kaynaklanan sıcak paranın oluşturduğu sorunlar ekonomide istenmeyen dalgalanmalara 2010 yılında bile yol açabilmektedir. Merkez Bankasının fiyat istikrarını hedeflemesi aslında önemli yararlar sağlamaktadır, ancak küresel ekonomide ortaya çıkan sorunların yerel ekonomide yıkıma yol açmaması açısından para politikalarının ekonominin gidişatını da hesaba katar şekilde kurgulanması ihracatçılar tarafından sürekli dile getirilmektedir.

Ayrıca, Türkiye-AB ilişkilerinde zorunlu aşama olan EURO'nun üye ülkelerce kabul edilmesi Türkiye'nin de gerçekleştirmesi gereken bir aşamadır. Ancak, yaşanan küresel kriz kaynaklı Avrupa içi ekonomik sorunların EURO'nun güvenilirliğini azalttığı, EURO'yu kabul eden ülkelerin vatandaşlarının itirazları ve Avrupa Para Birliği'nden ayrılmak isteme taleplerinin artması, Türkiye'nin daha iyi şartlarda Avrupa Para Birliği'ne girmesi gerektiğinin göstergeleridir.

Sektörel olarak Türkiye'nin ihracatını inceleyecek olursak; geleneksel hazır giyim ve tekstil sektörü yaklaşık %35'lik toplam payı ile Türkiye'nin en önemli ihracat sektörleridir. Ancak, daha sofistike, daha sermaye yoğun, makine ve ulaşım ekipmanları gibi katma değeri daha yüksek sektörler lehine ihracatın kompozisyonunda belirgin bir yapısal dönüşüm son zamanlarda yaşanmaktadır.

Bu çerçevede, öngörülebilir ihracat artışında katma değeri yüksek ürün kompozisyonunun geliştirilmesinin önemi açıktır. Örneğin, tekstil sektöründe teknik tekstil ürünlerinin üretilebiliyor olması, ihracatın sağlıklı ve sürdürülebilir gelişimi açısından önem arz etmektedir. Burada sektörel olarak yapılması gereken sektörün istihdamdan aldığı payı azaltmak ve gayri safi milli hasıladaki payını arttırmaktır. Tekstilde iyi bir durumda olan Avrupa ülkelerine bakacak olursak; bu ülkelerin tekstil sektörlerinin değer olarak çok büyük olduğu, istihdam açısından ise toplam istihdamdaki tekstil sektörü oranının düşük olduğu görülmektedir. Benzer durumu tarım sektörü için de söylemek mümkündür. Dünyanın en büyük tarım üreticisi ABD'de tarımdaki istihdamın toplam istihdam içerisindeki payının oldukça düşük olduğu bilinmektedir.

Bu örnekler, tarım ve tekstil gibi “geleneksel” olarak isimlendirilen sektörlerin gerek katma değer gerek istihdam olarak düşük oranda kalmasının önemini ortaya koymaktadır. Uygulanması gereken sektörel politikalarda bu hususlar

dikkate alınarak, örneğin, teknolojinin yoğun kullanıldığı teknik tekstil ürünlerinin geliştirilmesi ve markanın tekstil sektöründe geliştirilerek küresel markaların oluşturulması gerekmektedir. Tarım sektöründe ise, AB'ye uyumda Türkiye'nin önündeki en önemli sorun olarak duran tarım sektörü olduğu gerçeği akılda tutulduğunda, uyumlaştırmanın hızlandırılması gerekmektedir. Bunun için ise mevcut yoğun istihdamın yerine teknolojiyi toprak ile buluşturan tarım reformunun uygulanması ve kırsal kesim eğitiminin, özellikle istihdamı katma değeri yüksek, gelecek vadeden sektörlere yöneltecek şekilde uygulanması gerekmektedir.

Bu sektörlere ek olarak, kimyasallar ve demir dışı metaller ve gıda ürünleri Türkiye'nin toplam ihracatında önemli paya sahip olan diğer sektörlerdir. AB % 50'den fazla pay ile Türkiye ihracatı için büyük pazar olmaya devam etmektedir. Almanya % 15'ten fazla pay ile Türkiye ihracatının en büyük pazarıdır. ABD, İngiltere, İtalya, Fransa, İspanya, Hollanda, Rusya Federasyonu, Yunanistan ise diğer önemli pazarlardır. Türk ihraç pazarlarını çeşitlendirmek amacıyla, Türkiye "Komşu ve Çevre Ülkeler Stratejisi" adı verilen yeni bir strateji benimsemiştir. Bu strateji sayesinde, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve BDT ülkelerine yönelik ihracat önceki yıllara göre artmıştır. Fakat, örneğin, otomotiv sektörü ihracatını yorumlarken, bu sektördeki yapının yabancı sermaye şeklinde olduğu gerçeği akıldan çıkarılmamalı ve küresel ölçekte rekabet edebilecek Türk şirketlerinin sayısının artırılmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir.

1.2. Tam Üyelik Yolculuğu

1.2.1. Ortak Üyelik

Türkiye'nin Yunanistan'ın başvurusundan kısa bir süre sonra 31 Temmuz 1959 tarihinde AET üyeliği için başvurusu, Birlik algısının Türkiye'deki psikolojik yönünü gösteren çarpıcı bir örnektir. Türkiye'nin başvurusuna AET'nin cevabı ise "katılıma müsait olana kadar Türkiye ile ortaklık kurulması" şeklinde olmuştur. AET Türkiye'ye cevap verirken Türkiye'nin kalkınma seviyesinin yetersiz olduğunu ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir "ortaklık anlaşmasının" imzalanmasını önermiştir.

Ankara Anlaşması (Ortaklık Anlaşması), 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ile AET arasında imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın amacı "... Türk ekonomisinin hızlandırılmasını sağlarken ve istihdam düzeyini geliştirirken taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin sürekli ve dengeli bir biçimde güçlendirilmesini teşvik etmek"¹² olarak belirtilmektedir. Aynı zamanda İlk Mali Protokol de imzalanmış ve Ankara Anlaşması'na eklenmiştir. Bu Protokol ile 1963-1970 dönemi için Türkiye'ye 175 milyon ECU tutarında kredi verilmiştir.

Ankara Anlaşması, Gümrük Birliği ile sonuçlanacak 3 aşama önermiştir. Bu aşamalar; (i) Hazırlık Aşaması, (ii) Geçiş Aşaması ve (iii) Son Aşamadır.

Müteakiben, 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol imzalanmıştır. Söz konusu Protokol ile bir takvim oluşturulmuş ve Gümrük Birliği'nin ne şekilde uygulanacağı belirlenmiştir. Protokolde AET'nin Türkiye'ye karşı tarife ve engelleri kaldıracağı Türkiye'nin ise 12 ve 22 yıl için iki takvimi içeren süreç ile gümrüklerini azaltacağı belirtilmektedir. Aynı zamanda, ekonomi alanında da Türk mevzuatı AB mevzuatına uyumlu hale getirilecektir.

Uzun zaman alan hazırlık döneminde, bazen ekonomik bazen de siyasi nedenlerden dolayı ortak üyelik askıya alınmıştır. Anlaşma ve Protokol çerçevesinde AET üzerine düşeni yapıyor olmakla birlikte, Türkiye, geçiş döneminde sorumluluklarının tamamını yerine getirememiş ve 1978 ile 1988 yılları arasında tarifelerin ortadan kaldırılması kesintiye uğratılmıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında Topluluk, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almış ve dördüncü Mali Protokolü engellemiştir. Dondurulan ilişkiler ancak 1983 yılında bir sivil hükümetin başa gelmesiyle normale dönebilmiştir.

1.2.2. AET'ye Tam Üyelik İçin Başvuru

Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde Roma Antlaşması'nın 237'nci, AKÇT Antlaşması'nın 98'inci ve EURATOM Antlaşmasının 205'inci Maddelerine istinaden Avrupa Toplulukları'na tam üyelik için başvurmuştur. Ancak, Türkiye'nin

¹² Katılım Ortaklığı Anlaşması, madde 2/1, 12 Eylül 1963.

başvurusu “...ne kabul ne de reddedildi”¹³ Zira Komisyon, “Görüş”ünde, kendi iç pazarı uyumunu tamamlayana kadar topluluğa yeni bir üyenin kabulünün mümkün olmadığı sonucuna varmıştır. Aynı zamanda üyelik kriterlerini karşılamayan Türkiye ile gelecekteki ilişkilerin Ankara Anlaşması temelinde olacağı da sözkonusu “Görüş”te vurgulanmıştır. “Görüş”te, ekonomik açıdan, tarım ve sanayide büyük yapısal farklılıklar makroekonomik dengesizlikler yüksek düzeyde endüstriyel korumacılık düşük seviyede sosyal haklar gibi başlıca 4 alanda sorundan da bahsedilmiştir. “Görüş”te aynı zamanda, siyasi açıdan, Türkiye’de, “...insan hakları ve azınlık hakları konularında mesafe alınsa da bunların demokrasi için yeterli olmadığı”¹⁴ yönünde vurgular yer almaktadır. “Görüş”te ayrıca, Kıbrıs’ın durumuna ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilafın olumsuz etkilerine de değinilmiştir.

Topluluk, Türkiye’nin başvurusuna tamamen olumlu bir yanıt vermemiş olsa da, ilişkilerin geliştirilmesi çabaları daha da yoğunlaştırılarak sürdürülmüş ve siyasi ve teknik platformlarda toplantılar gerçekleştirilmesine devam edilmiştir. Bununla birlikte, Gümrük Birliği, mali işbirliğinin yeniden başlatılması, endüstriyel ve teknolojik işbirliği ve kültürel ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesinin tamamlanması da dahil olmak üzere bir dizi öneri (Matutes Paketi), Komisyon tarafından Birliğe sunulmuş, ancak bu öneriler, Yunanistan’ın itirazı nedeniyle, Konsey tarafından kabul görmemiştir.

1.2.3. Gümrük Birliği

AB ile müzakerelerde Gümrük Birliği daha çok AB tarafının istediği bir husus olmuştur. Diğer aday veya başvuru yapan ülkelerle yürütülen müzakerelerde Gümrük Birliği öncelik olarak belirlenmez iken, Türkiye ile ilişkilerde Gümrük Birliği ve “malların serbest dolaşımı” temel alınmıştır. Bu çerçevede, Türkiye-AB ilişkileri Gümrük Birliği müzakerelerinin başlaması ile birlikte 1993 yılında yeni bir boyut kazanmıştır. Müzakereler 1993 yılında başlatılmış ve 6 Mart 1995 tarihinde sonuçlandırılmıştır. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi, Türkiye ile arasındaki Gümrük

¹³ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, *Türk Finans Tarihi, Osmanlıdan Günümüze*, 1999, s.438.

¹⁴ Komisyon’un Türkiye’nin Topluluğa Katılım Talebi Üzerine “Görüş”ü, Brüksel, 18 Aralık 1989.

Birliği'nin tamamlanması için AB 1/95'i 31 Aralık 1995 tarihinde kabul etmiştir. Ayrıca AB, Türkiye ile mali işbirliği konusunda bir deklarasyonda da bulunmuştur.

Gümrük Birliği'nin sektörel etkilerini inceleyecek olursak; Gümrük Birliği, sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır. Tarım ürünleri ise Türkiye'nin AB'nin Ortak Tarım Politikasına uyumunu müteakip eklenecektir. AB zaten Gümrük Birliği öncesinde Türkiye'den ithalatı için kendi tarifelerini kaldırılmış olduğundan, Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi ile birlikte AB mallarının Türkiye'ye girişinde de vergiler kaldırılmıştır. Türkiye aynı zamanda, bir geçiş dönemi içinde, üçüncü ülkelere AB'nin Ortak Gümrük Tarifelerini uygulamaya başlamıştır.

Türkiye'de giderek AB Ortak Tarım Politikasının birçok yönüne uymakta ve kendi mevzuatını uyumlaştırma yönündeki çalışmalarını 2005 yılında başlayan müzakereler ile birlikte devam ettirmektedir. Fakat unutulmaması gereken husus, Türkiye'nin AB müktesebatına uyumunun en zor gerçekleşeceği sektörün tarım sektörü olacaktır. Bu durumun Türkiye'den kaynaklanan öncelikli sebebi; Türkiye'nin istihdamının %30'a yakınının tarım sektöründe istihdam ediliyor olmasıdır. Aynı durumun AB'den kaynaklanan sebebi ise; AB yardımlarının en büyük kaleminin tarım yardımları olması ve Türkiye'nin katılımıyla bu yardımların önemli bir kısmının Türkiye'ye ayrılacak olmasının, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan kesimler tarafından istenmemesidir.

Ayrıca Gümrük Birliği çerçevesinde, Türkiye birçok ülkenin yanı sıra EFTA ülkeleri ile de serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Diğer bazı ülkeler ile ise serbest ticaret anlaşması müzakereleri devam etmektedir. Bu anlaşmaların sadece Gümrük Birliği rejimi altında bir zorunluluk değil, aynı zamanda bu pazarlarda Türk firmalarının rekabet gücüne katkıda bulunan önemli bir faktör olduğu da unutulmamalıdır. Ancak, Gümrük Birliği uygulanan ülkelere verilen AB yardımlarından Türkiye yeterince yararlandırılmamış ve ayrıca rekabet avantajı olan tekstil sektöründe Gümrük Birliği'nin uygulamaya girdiği ilk yıllarda AB tarafından görünmeyen ticari engellerle ve sınırlamalarla mücadele etmek zorunda bırakılmıştır. Gümrük Birliği'nin ikili ticari ilişkilere diğer etkileri detaylı şekilde dördüncü bölümde ayrıca ele alınacaktır.

1.2.4. Helsinki Zirvesi'ne Kadar Türkiye-AB İlişkileri

Gümrük Birliği kurulmuş olsa da, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin, özellikle AB genişleme süreci ile ilgili, 1997 ve 1999 yılları arasında zor bir döneme girdiğini söylemek mümkündür.

Avrupa Konseyi 22 Haziran 1993 tarihinde Kopenhag'da toplanmış ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişleme olacağını deklere etmiştir. Konsey aynı zamanda aday ülkelerin AB'ye üye olmadan önce karşılamak zorunda kalacağı bir dizi kriteri de açıklamıştır.

İlk kriter, aday ülkelerin, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı ve azınlıkların korunması gibi unsurları sağlayacak istikrarlı kurumlar inşa etmesidir (Siyasi Kriterler).

İkincisi, adayların işleyen bir piyasa ekonomisine, AB içindeki rekabet şartları ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesine sahip olmalarıdır (Ekonomik Kriterler).

Üçüncü kriter ise, adayların tüm AB hukuku (müktesebatını) benimsemeleridir (Hukuki Kriterler).

Komisyona, 15 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" adlı AB'nin genişleme süreci ile ilgili raporunu yayımlamıştır. Rapor, Türkiye'yi genişleme sürecinin dışında tutmuş, ancak aynı zamanda, Türkiye'nin bölgesindeki bir takım sorunlarını çözmek için kararlı olmasını ve Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı çözüme kavuşmasını istemiştir. Komisyon, ayrıca Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin çabalarına destek vermeye devam etmesi ve sorunlarını çözmesinde daha yakın ilişkiler kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bu dönemde yaşanan gelişmeler, AB'nin Hıristiyan kulübü olarak kalmasını ve bu duruma uygun şekilde davranmasını isteyen AB yetkililerinin inisiyatifi olarak görülmüş ve Türkiye'yi gücendiren gelişmeler olarak algılanmıştır.

Lüksemburg AB Konseyi 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Sözkonusu Zirve, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım için uygunluğu"nu en üst düzeyde onaylamış, Konsey ayrıca, her alanda Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne yaklaştırarak, Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanmasına yönelik bir strateji oluşturulmasına karar vermiştir. Ancak Türkiye, diğer aday ülkelere kıyasla

ayrımcılığa maruz kaldığını belirterek, Avrupa Konseyi sonuçlarına olumsuz tepki vermiştir.

AB Konseyi'nin Lüksemburg'da dile getirilen talebine yanıt olarak, Komisyon, Türkiye'nin üyeliğe hazırlanması için Avrupa Stratejisi'ni 4 Mart 1998 tarihinde kabul etmiştir. Türkiye, Komisyonu'nun bu girişimine, ılımlı ve Komisyonun yaklaşımları ile paralel bir metinle, 22 Temmuz 1998 tarihinde cevap vermiştir.

Cardiff Avrupa Konseyi, 15-16 Haziran 1998 tarihinde toplanmış ve "Avrupa Stratejisi"nin uygulanması ve gerekli mali kaynaklara ulaşmak için Komisyon'dan çözüm talep etmiştir. Konsey sözkonusu Zirve'de ayrıca, diğer aday ülkeler ile birlikte Türkiye'yi de İlerleme Raporu yayımlama sistemine dahil etmeyi Komisyon'dan talep etmiştir.

Cardiff AB Konseyi'nin isteğini takiben Komisyon, 21 Ekim 1998 tarihinde Türkiye'nin Avrupa stratejisi için mali desteğe ilişkin bir tebliği kabul etmiştir.

Türkiye üzerine ilk İlerleme Raporu 4 Kasım 1998 tarihinde yayımlanmıştır. Rapor, siyasi taraftan kamu yetkililerinin insan hakları ihlallerini sürdürdüğünü ve azınlıkların haklarında önemli eksiklikler bulunduğunu vurgulamıştır. Ayrıca muhtelif komşu ülkelerle anlaşmazlıklarda barışçıl olunmasının altını çizmiştir. Sözkonusu Rapor'da ilaveten, Türkiye'de geniş bölgesel eşitsizlik sorunu bulunduğu dikkat çekilmiş ve Türkiye'nin önünde hala uzun bir yol olduğunun altı çizilmiştir.

Avrupa Konseyi toplantısı 12-13 Aralık 1998 tarihinde Viyana'da yapılmıştır. Konsey tarafından "... AB ve Türkiye arasındaki ilişkilerin daha fazla geliştirilmesine verdiği büyük önem"¹⁵ vurgu yapılan sözkonusu toplantıda, Türkiye'yi hazırlamak için Avrupa Birliği'nin gayret göstereceği ifade edilmiştir. Fakat üyelik için bazı olumlu sinyallere rağmen, Türkiye'nin politika yapıcıları açısından daima, AB'nin, Helsinki Avrupa Konseyi toplantısına kadar, üyelik sürecinde Türkiye'yi Birliğe dahil etmek için bir karar vermekten kaçınmaya devam ettiği şeklinde bir değerlendirme mevcuttur.

¹⁵ Viyana Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 12 Aralık 1998.

1.2.5. Helsinki Sonrası Dönem

Türkiye'nin katılım yolunda kaydettiği ilerlemeye ilişkin Komisyon'un İkinci İlerleme Raporu, Türkiye-AB ilişkilerinde bir atılımın yolunu açmıştır.¹⁶ Komisyon, aynı zamanda İlerleme Raporu ile birlikte Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesini önererek önemli bir adım atmıştır. Kısacası Komisyon, Türkiye'ye üyelik perspektifi verilmesini önermiş, ancak siyasi kriterlerin yerine getirilene kadar müzakerelerin başlamayacağını da altını çizmiştir.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında; Türkiye'ye ilişkin olarak Komisyon raporunda belirtildiği gibi, Türkiye'de yaşanan olumlu gelişmeler memnuniyetle karşılanmış ve "Türkiye, diğer aday ülkeler için olan aynı kriterler temelinde, Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday ülke olarak değerlendirilmiştir. Mevcut AB Stratejisi temelinde Türkiye, diğer aday ülkeler gibi, teşvik edilecek ve desteklenecek ve reformlarında bir katılım öncesi stratejiden istifade edecektir."¹⁷ denmiştir.

Bu çerçevede, bir aday ülke olarak kabul edilmiş olan Türkiye, AB ile kendi mevzuatına uyum yönünde çabalarını yoğunlaştırmıştır. Türkiye aynı zamanda Ortaklık Anlaşması ve Gümrük Birliği Anlaşması'nı uygulamaya devam etmiştir.

1997 yılından beri toplanamayan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Toplantılarının 39'uncusu 11 Nisan 2000 tarihinde toplanmıştır. Bu toplantıda, Topluluk müktesebatına ve Katılım Ortaklığı önceliklerinin uygulanmasına yönelik Türkiye'nin yaptığı mevzuat uyumu ve ilerlemeyi izlemek için Ortaklık Konseyi sekiz alt-komite kurmaya karar vermiştir. Bu alt komiteler çok geniş alanları kapsayan; (i) Tarım ve Balıkçılık, (ii) İç Pazar ve Rekabet, (iii) Ticaret, sanayi ve AKÇT ürünleri, (iv) Ekonomik ve parasal konular, sermaye hareketleri ve istatistik, (v) Yenilikçilik, (vi) Ulaşım, çevre ve enerji, (vii) Bölgesel kalkınma, istihdam ve sosyal politika, (viii) Gümrük, vergilendirme, uyuşturucu kaçakçılığı ve kara para aklama konularını içermektedir. Ortaklık Konseyi aynı zamanda, hizmetlerin serbestleştirilmesi ve Türkiye ile AB arasındaki alımlara piyasalarının karşılıklı olarak açılması amacına yönelik bir anlaşma yapmak için görüşmeler açmaya karar vermiştir.

¹⁶ 1999 İlerleme Raporu, 13 Ekim 1999.

¹⁷ Helsinki Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, 10-11 Aralık 1999.

Helsinki Avrupa Konseyi tarafından talep edildiği üzere; Komisyon, Türkiye'nin katılımı için yasal dayanak hazırlamaya başlamış ve Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesini ve kendi Genişleme Stratejisini 8 Kasım 2000 tarihinde ilan etmiştir. Diğer taraftan, Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi, 26 Şubat 2001 tarihinde, katılım ortaklığı için bir çerçeve yönetmelik kabul etmiştir. Bakanlar Kurulu, revize edilmiş ve 14 Nisan 2003 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiş olan Türkiye'nin Katılım Ortaklığını 8 Mart 2001 tarihinde onaylamıştır.

Katılım Ortaklığı ile uyumlu olarak Türkiye, 26 Mart 2001 tarihinde Komisyon'a AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin ilk Ulusal Programı sunmuş, bu program 23 Nisan 2003 tarihinde revize edilmiştir.

1.2.6. Türkiye'nin Reformları ve Müzakerelerin Başlaması

Türkiye, 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Avrupa Konseyi toplantısından sonra büyük bir siyasi ve ekonomik yeniden yapılanma dönemi geçirmiştir. Politik açıdan, Türk Parlamentosu, 2001 ve 2004 yılları arasında kapsamlı bir uyum paketini kabul etmiştir. Reformlar, konularında geniş bir yelpazeyi kapsayan 1982 Anayasasının revizyonunu, yedi kapsamlı paketi ve yeni Medeni Kanun'un aşağıdaki alanlardaki revizyonunu kapsamaktadır;

- İfade özgürlüğü üzerindeki yasal güvencenin güçlendirilmesi,
- Ölüm cezasının kaldırılması,
- Örgütlenme özgürlüğünün kapsamının genişletilmesi,
- Farklı dil ve geleneksel günlük yaşamda Türk vatandaşları tarafından kullanılan lehçelerin öğrenimi ve yayını konusunda yasal kısıtlamaların kaldırılması,
- Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılması,
- Cinsiyet eşitliğinin sağlanması.

Ayrıca ekonomik cephede Türkiye, IMF ile stand-by anlaşmasının katkısıyla, önemli bir reform programı başlatmıştır. Bu bağlamda Türkiye; yeni bankacılık yasasını kabul etmiş, devlet tekellerinin özelleştirilmesini başlatmış ve enerji ve telekomünikasyon gibi önemli ağ endüstrilerinde köklü bir reform sürecini

uygulamaya geçirmiştir. Öte yandan, Kopenhag ekonomik kriterlerini karşılamak için aşağıdaki Reformlar ve yeniden yapılanma süreçleri gerçekleştirilmiştir:

- Piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi,
- Finans sisteminin yeniden yapılandırılması,
- Etkin bir kamu yönetimi ve maliye politikasının geliştirilmesi,
- Tarım reformu.

Türkiye'nin Topluluk müktesebatına uyum sürecinde ilerlemesini değerlendirmek için ayrıca bir "Yasa tetkik süreci" de yürütülmüştür.

Kararlılıkla yürütülen bahse konu yapısal reformlar, kısa olarak algılanabilecek bir sürede olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır. Devlet Bakanı Ali Babacan, 14 Aralık 2004 tarihinde basın toplantısında yaptığı konuşmada; "... (2002-2004) yıllarında yapılan en iyimser tahminlerin bile aşıldığını"¹⁸ belirtmiştir. 19 Mayıs 2005 tarihinde Madrid'de gerçekleştirilen AB-Türkiye 5. Yıllık Konferansı açış konuşmasında, Ali Babacan, yapılan reformları ayrıca, "sessiz devrim"¹⁹ olarak nitelmiştir.

Komisyon, yayımlanan İlerleme Raporlarında Türkiye'nin gerçekleştirmekte olduğu reformları memnuniyetle karşıladığını değerlendirmiştir. Türkiye'nin AB'ye katılım yolunda kaydettiği gelişmelere ilişkin 2000 yılı İlerleme Raporunda; Türkiye'nin hala Siyasi Kriterlerinin uygun olmamasına rağmen "... Türk toplumunda AB'ye katılım amacıyla yapılacak siyasi reformlara yönelik geniş çaplı tartışmanın başladığı, ..." ²⁰ belirtilmiştir.

Sözkonusu Rapor'da ayrıca; "...işleyen bir piyasa ekonomisi kurma süreci henüz tamamlanmasa da, Türkiye tarafından en acil dengesizliklerin ele alınması konusunda önemli ilerlemelerin kaydedildiği"²¹ belirtilmiştir.

¹⁸ Devlet Bakanı Ali BABACAN'ın 14 Aralık 2004 Tarihli Basın Toplantısı Konuşması, Ankara, s.1, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr>

¹⁹ Devlet Bakanı Ali BABACAN'ın Madrid'te Gerçekleştirilen AB-Türkiye 5. Yıllık Konferansı Açış Konuşması, 19 Mayıs 2005, s.1, Madrid-İspanya, s.1, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr>

²⁰ 2000 İlerleme Raporu, 8 Kasım 2000

²¹ A.g.e

Avrupa Konseyi, 14-15 Aralık 2001 tarihinde Laeken’da ve 21-22 Haziran 2002 tarihinde Sevilla’da gerçekleştirilen zirvelerde; Türkiye’de kabul edilen reformlar memnuniyetle karşılanmış ve Türkiye’den Kopenhag kriterlerini daha fazla karşılaması konusunda çaba göstermesi istenmiştir.

12-13 Aralık 2002 tarihindeki Kopenhag Avrupa Konseyi, Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğini, Komisyonun görüşü temelinde açıklaması halinde, 2004 yılında Türkiye ile katılım müzakerelerine başlanacağını açıklamıştır.

Kopenhag Avrupa Konseyi tarafından cesaretlendirilen Türkiye, Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamak için reformlara daha da hız vermiştir. Gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığında yer alan hususlar paralelinde Türkiye, 14 Nisan 2003 tarihinde gözden geçirilmiş Ulusal Programı kabul etmiştir.

Komisyon’un 2003 İlerleme Raporunda, siyasi kriterlere uyum için Türkiye’nin çabaları övülmüş, ancak daha fazla çabanın gerekli olduğu vurgulanmıştır.²² Rapor aynı zamanda, bazı ekonomik dengesizliklerin devamının altını çizmiştir. Topluluk müktesebatı ölçütünde, Rapor Türkiye’nin bazı alanlarda iyi bir ilerleme gösterdiğini, fakat müktesebatın uygulanması için idari kapasitenin artırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Avrupa Konseyi toplantısı, 17-18 Haziran 2004 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilmiş ve toplantıda şu sonuçlara varılmıştır; “Birlik, Avrupa Konseyi’nin Komisyon’un raporu ve tavsiyesi temelinde, Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar vermesi halinde, Türkiye ile katılım müzakerelerine 2004 yılı Aralık ayında gecikmeksizin başlayacaktır.”²³ AB siyasi kriterlerine uyum için Türkiye’nin çabaları ayrıca Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından da olumlu karşılanmış olup, Türkiye için düşünülen inceleme süreci 22 Haziran 2004 tarihinde kaldırılmıştır. Bağımsız Türkiye Komisyonu Raporunda da belirtildiği üzere; “Türkiye, daha önceki on yılda tüm alanlarda yaptığı uyumlaştırmadan daha fazlasını iki yıl içinde gerçekleştirmiştir.”²⁴

²² 2003 İlerleme Raporu, 5 Aralık 2003

²³ Brüksel Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, Brüksel, 18 Haziran 2004.

²⁴ Bağımsız Türkiye Komisyonu Raporu, Turkey in Europe: More Than a Promise?, Eylül 2004, s.21

Diğer taraftan, Komisyon, 2004 İlerleme Raporunda; “Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterince yerine getirdiğini ve Türkiye ile katılım müzakerelerinin açılması gerektiğini”²⁵ belirtmiştir.

Diğer taraftan, Avrupa Konseyi toplantısı 16-17 Aralık 2004 tarihinde tekrar Brüksel’de gerçekleştirilmiş olup, sonuç bildirgesinde; “Avrupa Konseyi, geniş kapsamlı reform sürecinde Türkiye’nin kaydettiği kararlı ilerlemeyi memnuniyetle karşılamış ve Türkiye’nin bu süreci sürdürmesine olan inancını dile getirmiştir. ... (Karar’da) Türkiye’nin belirli bazı mevzuatını uygulamaya geçirmesi halinde, Kopenhag siyasi kriterlerini yeterince yerine getirmiş olacağını ifade etmiştir. Konsey, Komisyonu, Paragraf 23’te belirtilen temelde Türkiye ile müzakereler için Konsey’e bir çerçeve sunmaya davet etmiştir. Komisyon, Konsey’den 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlanmasını talep etmiştir.”²⁶ ibarelerine yer verilmiştir.

Müteakiben Komisyon, 29 Haziran 2005 tarihinde Türkiye ile katılım müzakereleri için müzakere çerçevesi sunmuştur. Akabinde, Türkiye ve AB, AB’nin on yeni üyesi ile birlikte (ki bunlar arasında Kıbrıs Rum Kesimi de yer almaktadır) Gümrük Birliği’ne uzanan bir protokol imzalamışlardır. Ancak, Türkiye tarafından, 29 Temmuz 2005 tarihinde, bu Protokol’ün Kıbrıs Rum Yönetimi’nin tanınması anlamına gelmediğini belirten bir ekli açıklama yapılmıştır.

Diğer taraftan, Avrupa Parlamentosu, 28 Eylül 2005 tarihinde yaptığı toplantıda; Türkiye’nin genişletilmiş gümrük birliği protokolünü imzalaması ve Rum Yönetimi’ni tanınması için çağrıda bulunmuştur. AB’nin genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn, tansiyonu düşürmek amacıyla, protokolün onayının gecikmesinin Türkiye’nin müzakerelere başlamasına engel olmayacağını, ancak protokolün uygulanmasından doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde, üyelik görüşmelerinin bu durumdan olumsuz etkilenebileceği konusunda uyarıda bulunmuştur.

Bu dönemde, Türkiye için AB’ye tam üyelik yerine "İmtiyazlı Ortaklık" teklif için Avusturya’nın önerisi yeni bir gerginlik unsuru olarak ortaya çıkmış, Türkiye, tam üyelik dışında herhangi bir öneriyi kabul etmeyeceğini kararlı bir şekilde

²⁵ 2004 İlerleme Raporu, 6 Ekim 2004.

²⁶ Brüksel Avrupa Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, Brüksel, 17 Aralık 2004.

vurgulamıştır. Avrupa tarihi içerisinde bakıldığında, İmtiyazlı Ortaklık örneğinin ilk defa 1994-1995 yılları arasında, AT ile olan müzakere sürecine gerekli ehemmiyeti vermeyen İsveç'e karşı Topluluk tarafından bir göz korkutma şeklinde sunulduğu görülmektedir. İsveç ise Topluluk'tan gelen bu tarz bir çıkışa karşılık, müzakere sürecine gerekli önemi vererek, kısa zamanda gerekli kademelerde yol almış ve nihayetinde 1995 yılında Topluluk üyesi olmuştur.

Türkiye'ye yöneltilen İmtiyazlı Ortaklık teklifi ayrıca Angela Merkel tarafından da sürekli gündeme getirilmiştir. Merkel, İmtiyazlı Ortaklık ile AB'ye üye olmak yerine, Birlik ile ilişkileri, Birlik dışında kalacak özel bir statü ile devam ettirilmesini istemiştir.

Merkel'in stratejisi; artan enerji bağımlılığı neticesinde, Rusya Federasyonu ile ikili ilişkilerin geliştirilerek yürütülmesi, Hazar Havzası ve Kafkasya'da yer alan ülkeler ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi olarak özetlendiğinde, Almanya'nın, Türkiye'yi bölgede kendine rakip olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Zira Türkiye, bir taraftan Rusya ile iyi ilişkilerini yürütürken diğer taraftan Hazar Havzası ve Kafkasya'da yer alan ülkeler ile ilişkilerini geliştirme çabası içindedir. Bununla birlikte, bulunduğu topraklar sayesinde, NABUCCO, Mavi Akım, Bakü-Tiflis-Ceylan gibi enerji trafiğinin geçtiği yollar üzerinde bulunması nedeniyle Türkiye; Almanya ve genel olarak AB'nin giderek içine düştüğü enerji dar boğazına, sahip olduğu coğrafi konum sayesinde düşmemektedir. Bununla beraber Almanya, yukarıda da değinildiği üzere, Türkiye'nin sahip olduğu hem genç hem kalabalık nüfus sayesinde, AB içerisinde işgücü ve karar alma süreci kapsamında Türkiye'yi kendisine karşı en büyük rakip olarak görmektedir.

Bu psikolojik atmosferde geçen müzakereler çerçevesinde, Lüksemburg'da gerçekleştirilen uzun ve yoğun pazarlıklar sonrasında, Türkiye'nin yoğun ısrarları ve diplomasisi neticesinde, katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde resmen başlamasına karar verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER

Gümrük Birliği'nin tamamlanması, Türk ekonomisinin dünya ekonomisi ve ticareti ile önemli bir düzeyde entegre olmasını sağladıysa da, Türkiye'yi AB pazarına uyumlaştırma, diğer ülkelere uygulananın aksine, AB kaynaklarından yararlanmadan gerçekleştirilmiştir.

AB'nin niyetini sorgulamamıza yol açan diğer bir husus ise; Türkiye'nin, AB'nin serbest ticaret anlaşması yaptığı ülkelerle yeniden masaya oturmak zorunda bırakılmasıdır. AB ile Gümrük Birliği'nde olunmasına ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin hem AB hem de Türkiye tarafından uygulanmasına rağmen, AB kurumları serbest ticaret anlaşmaları yaptıkları ülkelerle Türkiye'nin de otomatik olarak karşılıklı gümrüklerini sıfırlamasını kabul etmemektedir. Türkiye ise zorunlu olarak bu üçüncü ülkelerle birer birer tekrar masaya oturmakta ve onları Türkiye ile gümrüklerini sıfırlamaya ikna etmeye çalışmaktadır.

Her ne kadar Türkiye birçok ülke ile bu kapsamda serbest ticaret anlaşması imzalamış olsa da, bu hem zaman kaybedilerek yapılmakta, hem de bazı ülkeler gümrüklerini sıfırlama yerine sadece sınırlı bazı sektörlerde karşılıklı gümrük indirimine razı olmaktadır.

Diğer taraftan, kabul etmek gerekir ki, AB'nin serbest ticaret anlaşması yapmadığı üçüncü ülkeler ile karşılaştırıldığında, AB pazarına Türkiye'nin daha avantajlı erişimi Gümrük Birliği ile sağlanmış bulunmaktadır. Bunun karşılığında ise Türkiye, AB'ye kendi iç pazarını açmıştır. Gümrük Birliği'nin tesis edilmesini müteakip, Gümrük Birliği'nin ülkemiz dış ticareti ve ekonomisine olumlu ve olumsuz yansımaları da yaşanmıştır.

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayımlanan verilere (Ek I-V) göre AB, Türkiye'nin en önemli ticaret ortağıdır. 2003 yılında Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat içinde AB'nin payları sırasıyla; %51,8 ve %45,7 idi. Benzer şekilde, 2004 yılında Türkiye'nin toplam ihracatında AB'nin payı %54,6 iken, Türkiye toplam ithalatının %46,7'sini AB'den karşılamaktadır. Bu durum açıkça göstermektedir ki

Türkiye, AB için önemli bir ticaret ortağıdır. AB'nin dış ticaret istatistikleri incelendiğinde; 2003 yılında AB'nin ithalatında Türkiye %3,3 ile 10'uncu sırada, ihracatında ise %2,9 pay ile sekizinci sırada yer almaktadır (Ek I).

Rakamlar incelendiğinde; Türkiye'nin ihracatının 1995 yılında 27 milyar Dolardan 2003 yılında 56 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Aynı dönemde, AB'den yapılan ithalatın 1995 yılında 16 milyar dolardan 2000 yılında 26,6 milyar dolara çıktığı görülmektedir.

Ancak, 2001 yılında yaşanan ekonomik ve mali kriz ithalatı 18,3 milyar dolara geriletmiştir. 2002 yılında olumlu ekonomik gelişmeler nedeniyle, AB'den yapılan ithalat 23 milyar dolara yükselmiştir. AB'den Türkiye'nin ithalatı 2003 yılında büyüyerek 31,6 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Diğer taraftan ihracat, Gümrük Birliği sonrasında istikrarlı bir artış eğilimine girmiştir. 1995 yılında 11,1 milyar dolardan 2003 yılında 24,4 milyar dolara yükselmiştir. 2004 yılında, Türkiye'nin AB'ye ihracatı 34,4 milyar dolara ulaşmış, ithalatı ise 45,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki ticaret hacmi %42,1 artarak, 2004 yılında 79,8 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artışın temel nedeni, on yeni üyenin 1 Mayıs 2004 itibarıyla AB'ye katılmış olmasıdır (Ek II, III).

AB'den yapılan ithalat, iç ve dış makro-ekonomik gelişmelere paralel olarak dalgalı bir seyir gösterse de, ithalatın artış hızı Gümrük Birliği sonrasında ihracatın artış hızını aşmıştır. 1995-2000 döneminde AB ülkelerine yapılan ihracat %30,9 artarken, AB'den yapılan ithalat %57,8 oranında artmıştır. Ancak bu eğilim, 2001 yılında tersine dönmüş ve AB'nin Türkiye ile ticaretinde, Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz nedeniyle, denge oluşmuştur. Buna göre, AB'den yapılan ithalat, 2001 yılında %31,3 azalırken, AB ülkelerine yapılan ihracat, %11,1 oranında artmıştır. 2002 yılında AB'den yapılan ithalat artmaya başlamış ve %27,6'lık bir büyüme ile 23,3 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Öte yandan, aynı dönemde, AB'ye yapılan ihracat %14,5 artarak, 16,1 milyar dolardan 18,4 milyar dolara yükselmiştir.

2003 yılında ithalat bir önceki yıla göre %35,9 oranında artarken, Türkiye'nin AB'ye ihracatı % 32,6 artmıştır. 2004 yılında ise ticaret rakamları AB ile olan ihracat ve ithalatımızda büyümeyi yansıtmaktadır. AB ülkelerine yapılan ihracat, 2003 yılına

göre %40,6 artış gösterirken, ithalat için aynı oran %43,3 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılının ilk yarısında, ihracat ve ithalat, bir önceki yılın aynı dönemine göre %16,3 ve %6,6 artmıştır. Aynı dönemde, Türkiye'nin ihracat ve ithalatında AB'nin payı sırasıyla %52,7 ve %42,5 olarak gerçekleşmiştir (Ek I).

1996 yılında Gümrük Birliği'nin tamamlanmasını müteakip, ithalatta keskin bir artış yaşanırken, ihracatta ılımlı bir artış görülmüştür. Buna göre, gelir kayıplarını telafi etmek için uygulanması gereken koruma oranları gibi makroekonomik önlemlerin eksikliği nedeniyle Türkiye büyük bir ticaret açığı ile karşı karşıya kalmıştır.

Genellikle, dış ticaret açığındaki artış Gümrük Birliği'ne atfedilmektedir. Ancak Türkiye'nin, bu dönemde, OECD ortalamasının üzerinde ortalama ile %7'lik bir büyüme performansı gösterdiği unutulmamalıdır. AB'den ara malı ithalatı ve düşük maliyetli yatırım malları ithalatı göreceli olarak büyük bir artış göstermiştir. Buna karşılık, 1999 ve 2001 yılında milli gelirden önemli düşüşler yaşanması sonucu, ithalat hem AB'den hem de üçüncü ülkelere önemli ölçüde azalmıştır. Bu nedenle, Gümrük Birliği sonrası görülen ithalat artışını değerlendirirken iç ve dış ekonomik faktörlerin oynadığı önemli rol göz ardı edilmemelidir.

Diğer taraftan, hem AB'ye, hem de üçüncü ülkelere ihracat artış eğilimi devam etmekte ve bu artış Gümrük Birliği öncesi beklentilerin çok altında olmasına rağmen, AB içinde istikrarlı bir pazar payı güvence altına alınmaktadır.

Tekstil, hazır giyim, demir ve çelik gibi geleneksel sektörler dışında, dayanıklı tüketim malları ve otomotiv ürünleri gibi sektörler de toplam ihracat içindeki paylarını AB ve dünya pazarlarına yönelik artırmışlardır. Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde AB tarafından uygulanan miktar kısıtlamalarının ortadan kaldırılacağı gibi beklentilerle ihracat artışının oldukça yüksek olacağı tahmin edilmiş, ancak ihracat artışı beklenen kadar olmamıştır. Bu sektörün ihracat artış oranı 1995-2003 döneminde % 78,6 olarak gerçekleşmiştir.

Diğer taraftan, 1996 yılında AKÇT ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra, özellikle Gümrük Birliği sonrasında, AB'ye demir ve çelik ürünleri ihracatı 1995 ve 2003 yılları arasında %183,9 artmıştır. Benzer şekilde, aynı dönemde, 84, 85 ve 87 fasıl altında yer alan elektrikli

makine ve cihazlar, otomobil gibi sanayi ürünleri AB'ye ihracatlarını %11'den %29'a arttırmışlardır. Elektrikli makine ve cihazlar ile otomobil sanayi ihracatı, 2004 yılında, önceki yıla göre %63,3 artarak, yükselme eğilimini devam ettirmiştir. Ayrıca demir-çelik sektörü de %80,8 oranında artış göstermiştir.

Yukarıda belirtilen iki sektörde Türkiye'nin ihracatında büyüme eğilimi 2005 yılının ilk yarısında yavaşlamıştır. Zira, bir önceki yılın aynı dönemine göre, demir ve çelik ihracatı %13,4, elektrikli makine, teçhizat ve otomobil sanayi ürünleri ihracatı ise %22,4 oranında artış göstermiştir (Ek IV).

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasından sonra, üçüncü ülkelerden AB'ye ithalatta Türkiye'nin payı, otomobil sanayi, elektrikli makine ve cihazlar, demir ve çelik gibi sektörlerde önemli ölçüde artarken, tekstil ve konfeksiyon ihracatındaki artış 1995 yılında %9,4 olarak gerçekleşmiş, 2003 yılında ise %13,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu arada, AB'nin ithalatında Türk tarım ürünlerinin payı %3'te kalmıştır.

Türkiye'nin ithalatının kompozisyonunda Gümrük Birliği'ni takip eden yıllarda önemli bir değişiklik yaşanmadığı sonucuna varmak mümkündür. Girdiler ve yatırım malları ithalatı, Türkiye'nin toplam ithalatının yaklaşık %89'u oluşturmaktadır. Fakat AB'den yüksek gelir ve talep esneklikleri olan tüketim malları ithalatı 1995 yılında %6,9'dan 2003 yılında %13,2'ye yükselmiştir. Bu oranın nispeten yüksek olmasının nedeni ise gelirlerde yaşanan gerileme ve koruma oranlarının kaldırılmasıdır. Milli gelirdeki azalma nedeniyle bu ürünlerin ithalat içindeki payı 2001 yılında %9,9'dan, 2002 yılında %9,7'e gerilemiştir. Milli gelirdeki gelişmelere paralel olarak bu oran artmaya devam etmiş ve 2003 yılında %11,4 ve 2004 yılında ise %12,4 seviyesinde gerçekleşmiştir (Ek V).

Bu gelişmenin en önemli nedeni AB tüketim malları ithalatının Gümrük Birliği sonrasında artmış olmasıdır. AB den tüketim malları ithalatı Gümrük Birliği dönemi öncesine göre üç kat artmış ve 2000 yılında 5 milyar dolara ulaşmıştır. AB'den ithalatta bu ürün grubunun payı % 8,8 seviyesinden Gümrük Birliği dönemi sonrası 2000 yılında %19,2 seviyesine yükselmiştir. Ancak, milli gelirde düşüş nedeniyle, tüketim malları ithalatı azalmış ve AB'den Türk malı ithalatında bu ürün grubunun payı 2001 yılında %14,2'ye düşmüştür. Bu oran sürekli iyileşme göstermiş ve 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla % 16,2 ve % 16,8 seviyelerine kadar ulaşmıştır.

Genel bir gözlemlerle, Gümrük Birliği dönemi sonrasında ithalatın ihracattan daha yüksek artış gösterdiğini anlamaktayız. İthalat hacmindeki değişiklikler, iç ve dış makroekonomik gelişmeleri yansıtan bir seyir izlemiştir. İthalat ekonomik iyileşme dönemlerinde gelişmiş iken, ekonomik daralma dönemlerinde azalmıştır.

İhracata gelince, artış beklenenden daha düşük olmuştur. Bu daralmayı büyük ölçüde Asya ve Rusya finansal krizlerinden kaynaklanan zorlu rekabet koşullarına bağlamak mümkündür. Ayrıca, döviz kurları, faiz oranları ve yatırım açısından Türkiye'de o dönemlerde yaşanan olumsuz şoklar da rol oynamıştır. Bununla birlikte, kur politikası Türk Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adı verilen program çerçevesinde 2001 yılı başlarında tanıtılan, bir ölçüde dış ticaret dengesinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, AB ile ticaret açığı son yıllarda en düşük seviyeye ulaşmış ve 2001 yılında 2 milyar dolara gerilemiştir. Öte yandan, Türkiye ile AB arasındaki ticaret açığı 2002 yılında 5 milyar dolara kadar yükselmiştir

2003 yılında devam eden ekonomik iyileşme sonucunda, açık 7,2 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Türkiye ekonomisi 2003 yılında %5,8 büyüme kaydetmiştir. Gelir düzeyleri ve hızlandırılmış sanayi üretimi dolayısıyla ticaret dengesindeki bozulma artmıştır. Güçlü büyüme performansı 2004 yılında da devam etmiş ve AB ile ticaret açığı 11 milyar dolara ulaşmıştır. Bu bağlamda, önemli bir gösterge de "açıklık oranı" olarak tanımlanan Türkiye'nin GSMH içindeki toplam dış ticaret oranının gelişmiş olmasıdır. 1994 yılında %30,6 olan bu oran 2004 yılında %53'e yükselmiştir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; aslında Gümrük Birliği'nin etkilerinin yorumlanmasında, Türkiye'de yaşanan deprem ve ekonomik krizlerin makroekonomik göstergeleri bozduğu ve salt Gümrük Birliği'nin etkilerine ilişkin ekonometrik çalışmaların netliğini etkilediği söylenebilir. Ancak, tabi ki Türkiye'nin sektörlerinin, standardı yüksek AB ülkelerine mal satmak için kendi standartlarını da Gümrük Birliği sayesinde yükselttiği söylenebilir. Diğer taraftan, yine de diğer ülkelere gümrük uyumlaştırması amacıyla sağlanan yardımların AB tarafından Türkiye'ye sağlanmamış olması, 2001 krizinde Gümrük Birliği'nin olumsuz etkilerinin olduğunu iddia edenleri desteklemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ÜYELİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Türkiye’nin Üyeliğinin AB’ye Sağlayacağı Fırsatlar

Grabbe’nin dediği gibi, “Türkiye'nin Avrupa entegrasyonu, AB için bir tehdit olarak görülmektedir, ancak bu aslında AB için çok önemli bir fırsattır.”²⁷ Nitekim, Türkiye’nin katılımı çeşitli şekillerde AB'nin siyasi gücünün geleceği için katkı sağlayacaktır. Türkiye’nin üyeliği, dünya siyasetinde küresel bir aktör olmak isteyen AB’ye yardımcı olacaktır. Türkiye’nin Asya, Orta Doğu ve Kafkaslardaki eşsiz konumu AB’ye tüm alanlarda katkı sağlayacaktır. Fakat bu hususlar AB tarafından çok fazla görülmeyerek tarihsel süreçte mecbur kalınmadıkça Gümrük Birliği ile Türkiye pazarının ele geçirilmiş olmasından yetinilerek, AB tarafından Türkiye içeri alınmayan, ancak tamamen de vazgeçilmek istenmeyen ülke muamelesine tabi tutulmaktadır.

Davutoğlu, Türkiye AB ilişkilerinin talep eden ve talep edilen iki statik yapının değil, sürekli kendini yenileyen, iki dinamik yapının ilişkileri olması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁸ Ne AB, ne de Türkiye birbirleriyle olan ilişkilerini sadece iki aktörün olduğu ve bu iki aktörün tek yönlü bir ilişkinin şartlarını karşılıklı olarak kabul ettikleri bir boşlukta yürütmelidirler. İlişkilerin bölgesel kıtasal ve küresel boyutlarının farkında olarak geniş vizyonlu ilişkiler yürütülmelidir.²⁹

Türkiye’nin üyeliği Avrupa’nın geleceğine ve bölgenin istikrarına önemli bir katkı olarak da görülmelidir. Newhouse, katılımın Türkiye’nin yanı sıra Doğu Avrupa ülkelerinin eski gücünü yeniden kazanması için gerekli olduğunu, 1997’de savunarak, Avrupa’nın böylece demoralize olmaktan kurtulacağından ve siyasi ve ekonomik şartları hızla değişen dünyaya daha iyi uyum sağlayabileceğinden bahsetmiştir.³⁰

²⁷ GRABBE Heather, *From Drift to Strategy: Why the EU Should Start Accession Talks With Turkey*, Center for European Reform CER, July 2004, London, www.cer.org.uk

²⁸ DAVUTOĞLU, Ahmet (2005), *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınevi, İstanbul

²⁹ A.g.e.

³⁰ NEWHOUSE John, *Europe Adrift*, Pantheon Books, New York, The Council on Foreign Relations, Inc, 1997, s. 293-294

Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) dahil olmak üzere AB'nin ortak dış ve güvenlik politikası doğrultusunda dış politika ve güvenlik politikasını izlemiştir. Örneğin Komisyon'un Türkiye hakkındaki 2004 İlerleme Raporunda; "Türkiye ile katılım stratejisinin bir parçası olarak çok yönlü, düzenli ilişkilerin devam ettiği, Güney Kafkasya, Batı Balkanlar, Ortadoğu Süreci, Akdeniz ve Orta Doğu Bölgeleri, Irak, İran, Afganistan gibi uluslararası konularda görüş alışverişinin sağlandığı,...."³¹ hususları vurgulanmıştır.

Türkiye, gerek bölgede gerekse dünyada istikrar ve güvenlik için önemli roller oynamakta olup, dünyada sayısız barışı koruma operasyonlarına aktif bir şekilde katılmaktadır. Türkiye, BM barışı koruma operasyonlarına dahil bir çok misyona katılmıştır. Gürcistan'daki BM Gözlemci Misyonu, BM Misyonu Hebron'da Destek Doğu Timor, Sierra Leone BM Misyonu, BM İzleme Heyeti Sivil Polis Teşkilatı, BM misyonuna Liberya, Fildişi Sahili BM Operasyon, Haiti İstikrar ve Afganistan'daki BM Yardım Misyonu bunlardan bazılarıdır. Türkiye ayrıca, Bosna Hersek ve ISAF Afganistan SFOR, Kosova'da KFOR operasyonlarına katılmıştır. Bu çerçevede, tam üyelik Türkiye'nin istikrar ve güvenlik çabalarına aktif katılımını kesinlikle artıracak ve AB'nin dış ve güvenlik politikasını kolaylaştıracaktır.

Türkiye aynı zamanda Karadeniz bölgesinde önemli bir oyuncudur. Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin (KEİ) 1992 yılında kurulmasında Türkiye öncü bir rol oynamıştır. KEİ'ye üye ülkeler; Türkiye, Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan ve Karadağ ile Ukrayna'dır. KEİ'nin temel amacı; üye ülkeler arasında ekonomik, ticari, bilimsel ve teknolojik işbirliğini geliştirmektir.

Türkiye'nin Orta Asya ile kültürel köklerinden kaynaklanan özel ilişkileri, AB için önemli bir varlık olarak görev yapacaktır ve Türkiye'nin katılımı bu nedenle AB'nin ekonomik rekabet gücüne de katkıda bulunacaktır. Yine Türkiye'nin coğrafi konumu, Orta Asya'da yatırım yapmak isteyen Avrupalı girişimciler için kaldıraç görevi yapacaktır.

Türkiye aynı zamanda İslam Konferansı Örgütünde (İKÖ) aktif bir rol oynamaktadır. Arap ülkeleri ile olan tarihi ve kültürel bağları Arap ülkeleri ve AB

³¹ 2004 İlerleme Raporu, 6 Ekim 2004, s.152.

arasında daha yapıcı bir atmosfer sağlayacaktır. Ayrıca, bazı analistler Türkiye'nin İsrail ile Filistin arasındaki son derece tartışmalı anlaşmazlığı çözmeye katkı sağlayacağını savunmaktadırlar.

Everts, "AB ve Türkiye İsrail-Filistin sorunu üzerinde, barış sürecinde yaşanan kördüğümü çözmeye verimli bir şekilde birlikte çalışabilirler."³² demektir. Öte yandan, Everts ayrıca, Türkiye'nin kendi demokratikleşmesinin Orta Doğu ülkeleri için bir model olamayacağını savunarak, Türkiye'nin kuşkusuz, sınır ülkelere yönelik AB'nin politikasında büyük bir katkıda bulunabileceği bir model veya bir köprü olabileceğini ve İran, Irak Suriye gibi diğer Ortadoğu ülkeleri üzerindeki etkisinin önemini vurgulamaktadır.

AB Komisyonunun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn, 8 Mart 2005 tarihinde, iş dünyasının liderleri ile İstanbul'da gerçekleştirilen bir toplantıda; Türkiye'nin Müslüman nüfusa sahip, demokratik devlet olarak "bölgesel ve uluslararası istikrara büyük katkı yapacağını"³³ vurgulamıştır.

Ayrıca, Türkiye'nin katılımı Türk-Yunan ilişkilerini de güçlendirecek, Akdeniz bölgesinde daha da güçlü AB'nin önünü açacaktır. Nitekim Georgiades, "Yunanistan'ın güvenilir bir AB ortağı olduğunu kanıtlaması ve aynı zamanda Birliğin genişletilmesi ve derinleşmesine istekli bir şekilde katkıda bulunması gerektiğini fark etmelidir."³⁴ demektir.

Türk-Yunan ilişkileri, 1999 Helsinki Zirvesi'nden bu yana iyileşen bir ivme kazanmıştır. İki ülke diyalog yoluyla karşılıklı farklılıklarını çözmek için yapıcı bir ortam yaratmıştır. İki ülke yetkilileri arasında sık sık üst düzey ziyaretler ve temaslar sayesinde, ticaret, turizm, çevre, enerji, ulaşım kültürü ve bölgesel işbirliği gibi çeşitli alanlarda birçok anlaşma imzalanmıştır. Bu çerçevede, Yunanistan bölgede istikrarı artırmak amacıyla Türk üyeliğini desteklemektedir.

³² Steven Everts, (ed), Why Europe Should Embrace Turkey, Centre for European Reform CER, London, 2005, s.59.

³³ Olli Rehn, AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi, AB Liderleri ile Toplantı, İstanbul, 8 Mart 2005. s.2

³⁴ Harris C. Georgiades, Contemporary Greece and Europe, Edited by Achilleas Mitsos, Elias Mossialas, The London School of Economics and Political Science, Ashgate Publishing Ltd, Aldershot, UK, 2000, s. 428

Türkiye'nin AB üyesi olması, uzun süren Kıbrıs sorununun çözümüne de büyük katkıda bulunacaktır. Kıbrıs'ın yeniden birleşme çabaları 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde yoğunlaşmıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, adanın birleşik bir ülke olarak AB'ye katılmasını sağlamak için Annan Planı olarak bilinen Plan'ı öne sürmüştür. Türkiye aktif şekilde bu planı desteklemiş ve Kıbrıs sorununda bir çözüme ulaşmak için Kıbrıslı Türklerin plana "evet" demelerini telkin etmiştir. Plan, iki taraf (Rum ve Kıbrıslı Türk) tarafından ayrı ayrı ve eşzamanlı olarak gerçekleştirilen referandumlarla oylanmıştır. Referandumlar 24 Nisan 2004 tarihinde adanın her iki tarafında yapılmış, Kıbrıslı Türklerin çoğunluğu Plan'ın lehinde oy verirken, Kıbrıslı Rumlar Plan'ı reddetmişlerdir. Diğer taraftan, Kıbrıslı Rumların oylamadaki bu tavırlarını ödüllendirircesine, Kıbrıs bölünmüş bir ada olarak 2004 yılı Mayıs ayında AB'ye katılmıştır. Ancak, Türkiye hala BM'nin Kıbrıs sorununun kapsamlı bir çözüme ulaşma çabalarını desteklemeye devam etmektedir.

Türkiye'nin çoğunluğu Müslüman nüfusa sahip demokratik bir ülke olmasının, Orta Doğu'daki Müslüman ülkeler için olumlu bir model olarak hizmet edebileceği düşünülmektedir.

Türkiye, ağırlıklı olarak Müslüman nüfuslu ve demokratik bir ülke olarak AB'ye tam üye olması durumunda, AB'nin Hıristiyan kulübü olmadığı görüşü (ki bu Avrupa'nın iddiasıdır) mana kazanacaktır.

Nitekim Wallerstein gibi bilim adamları, AB'nin gelecekte "Hıristiyan Kulübü" olup olmadığını Türkiye'nin üyeliğinin ispatlayacağını vurgulamaktadırlar.³⁵ Ayrıca Türkiye'nin AB üyeliğinin Müslüman ülkelerin AB'ye karşı görüşleri üzerinde olumlu bir etkisi olacağına hiç şüphe yoktur. Türkiye'nin AB üyeliği, Avrupa ülkelerinde yaşamını sürdüren 10 milyonun üzerindeki Müslüman nüfusun algılaması açısından da önemlidir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2004 yılında hazırlanan bir çalışmada; Türkiye'nin AB ye katılımının önyargıları yıkma ve diyalog ortamını oluşturmada önemli olduğu vurgulanmaktadır.³⁶

Türkiye'nin, istikrarlı gelişmiş bir ekonomiye sahip olmasından dolayı bu durum Avrupa ekonomisi için bir yük değil, bir varlık olacaktır. Büyüyen ekonomisi

³⁵ WALLERSTEIN Immanuel, *Turkey in Europe?*, Capital, 11-17 July 2004.

³⁶ The Likely Effects of Turkey's Membership Upon the EU, TR Prime Ministry State Planning Organisation, December 2004, s.42, <http://www.dpt.gov.tr>

ve genç ve dinamik nüfusu ile Avrupa'nın yaşlanan nüfusunu dengeleyecektir. Türkiye'nin üyeliği, aynı zamanda büyük bir pazar talebi ve dinamik endüstriyel becerileri ile AB iç pazarı için yeni bir ivme sunacaktır. AB şirketleri Türkiye'de düşük maliyetli iş gücünün yerel avantajına sahip olacak, ayrıca ticari ortaklık, girişim, şube veya bağımsız kurumsal faaliyetler gibi faaliyetlerde bulunacaklardır. Yunanistan eski Dışişleri Bakanı Papandreu'nun belirttiği gibi; "... (Türkiye'den) göç Avrupa'nın kültürel zenginliğini artıran ve işgücü piyasası ihtiyaçlarını karşılayan bir unsur"³⁷ olacaktır.

Türkiye, AB ve ABD'nin en yakın müttefiklerinden biri olarak aynı zamanda terör, yasadışı göç ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele için AB'nin politikasını güçlendirecektir. Türkiye'nin stratejik konumu, yasadışı göç ve komşu ülkelerden gelen uyuşturucu ticaretini önlemek için çok önemlidir. Türkiye'nin AB üyesi olarak bu konular üzerinde daha etkili politikalar takip etmesi mümkün olacaktır.

Ayrıca, depolama ve petrol ve doğal gaz taşınması için olası bir bölgesel merkez olarak Türkiye'nin yeri ve konumu da AB için kıymetli bir varlıktır. Türkiye'nin üyeliğinin AB'nin stratejik enerji çıkarlarının korunmasına büyük katkıda bulunacağı bilinen bir gerçektir. 2004 yılında yayınlanan Bağımsız Komisyon Raporu'nda; petrol ve dünyanın en büyük kaynaklarından biri olarak Hazar havzasının ortaya çıkmasının Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı gibi projelerin "önemli bir transit ülke olarak Türkiye'nin rolü"³⁸ vurgulanmaktadır. Raporda aynı zamanda, Türkiye'nin komşu ülkelerdeki Türk halkları ile olan yakınlığı gibi kültürel unsurlar sayesinde Avrupa'nın enerji kaynakları güvenliği Orta Asya'da ve Sibiryaya bölgelerinde yer alan muazzam servete kolay erişilmesine yardımcı olacağı belirtilmektedir.³⁹

3.2. Türkiye'nin Üyelikten Elde Edeceği Fırsatlar

Türkiye'nin de AB'ye tam üyelikten çeşitli şekillerde yararlanacağına şüphe yoktur. Tsoukalis, "Avrupa'ya üyeliğin (ya da üyelik yolundaki çabaların) iç

³⁷ PAPANDREAU, George A, Project Syndicate, European Union-Don't Deny Membership to Turkey, 15 Aralık 2004.

³⁸ Türkiye Konusunda Bağımsız Komisyon Raporu, Report of the Independent Commission on Turkey, Turkey in Europe: More Than a Promise?, September 2004, s.19.

³⁹ A.g.e.

ekonomik ve sosyal reformlar için Türkiye'ye (politikacılara) bir bahane sağlayabileceği"ni⁴⁰ savunmaktadır. Bunun, diğer üye ülkelerde olduğundan daha çok Türkiye için önemli olduğu ayrıca vurgulanmaktadır.

Türkiye, Kopenhag kriterlerini karşılamak için köklü reformlar ve yeniden yapılanma süreçleri geçirmektedir. Bu reformlar sayesinde, Türk vatandaşları daha demokratik bir ortama kavuşmaktadır. Üyelik yolunda Türkiye'nin müktesebat ile yönetmelik ve uygulamalara uyum için reformları sürdürmesi gerekmekte olup, bu reformların Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısı üzerindeki olumlu etkileri çok açıktır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik yolundaki çabaları, yeniden yapılanma reformları (meşakkatli olsa da) bu çabalar sonuçta (hem ekonomik hem de siyasi yönlerden) ülkeye önemli katkılar sağlayacaktır. Birçok analistin vurguladığı gibi, katılım Türk vatandaşı için daha demokratik, daha müreffeh Türkiye demektir.

İç ekonomik ve sosyal reformların toplum üzerindeki olumlu yansımalarının yanı sıra, Türk toplumu AB üyeliği ile "Büyük Avrupa Ailesi"nin bir parçası olmaktan kaynaklanan, istikrarlı ve müreffeh bir ortamın keyfine de varmış olacaktır.

Öte yandan, AB teknik mevzuatının uyumlaştırılması, Türk şirketlerinin ve kurumlarının, daha kapsamlı ve donanımlı olarak, rekabet gücünü artırmış şekilde küresel arenada yer almalarını sağlayacaktır. Türk işadamları ve girişimcileri bu sayede "Büyük Pazar" fırsatlarına sahip olacaktır. Türk şirketlerin çoğu zaten 1980'lerin başından itibaren başlatılmış olan ülkenin yeniden yapılanma programından bu yana uluslararası piyasalarda yer almıştır ve Orta Doğu ve Orta Asya'da Türk şirketlerinin ulaştığı düzey, hem Türkiye hem de AB için yeni fırsatlar sunacaktır.

Türkiye için AB üyesi olarak, iç ve uluslararası ortamda hem iyi işleyen, hem de şeffaf bir ortam oluşturmak mümkün olacaktır. Bu durum, AB'nin yanısıra dünyanın her yerinden gelen doğrudan yabancı yatırımları da ülkeye davet edecektir.

Türkiye'nin AB'ye tam üye olması ayrıca, ülkenin küçük ve orta ölçekli işletmelerinin (KOBİ) AB'den daha fazla yararlanmasını sağlayacaktır. Örneğin

⁴⁰ TSOUKALİS Loukas, The EC and Its Mediterranean Enlargement, Londra, 1981, s.124.

2002 yılında AB-Türk İş Merkezleri, AB ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin işbirliği yapması suretiyle, İzmir, Gaziantep ve Kocaeli illerinde ortak girişim olarak kurulmuştur. Bu merkezler, KOBİ'lere yardımcı olmakta ve Türk firmalarına danışmanlık ve bilgi hizmetleri vermektedirler. Türkiye'nin AB'ye tam üye olması ile bu çabalar yoğunlaştırılarak arttırılacaktır.

Türkiye'nin AB'ye katılımı aynı zamanda tarım sektöründeki reformlara da katkıda bulunacaktır. Türkiye'nin AB Ortak Tarım Politikasına uyum göstermesi ile AB'nin mali ve yapısal destekleri tarım politikasının uyumunu kolaylaştıracaktır.

3.3. Türkiye'nin Üyeliliğinin Güçlükleri

Muazzam reform ve yeniden yapılanma çabalarına rağmen Türkiye'nin hala AB'ye katılım yolunda daha fazla reform ve uyumlaştırma çabalarına ihtiyacı vardır. Bazı düşünürler, Türkiye için AB'ye katılmanın ve reformlarını devam ettirmenin benzer bir deneyim yaşamış diğer ülkelere nazaran daha zor olacağını savunmaktadır. Türkiye için Müzakere Çerçevesindeki konulara baktığımızda, bu konular “bilim ve araştırma”dan “malların serbest dolaşımı”na⁴¹ kadar, geniş bir yelpazeyi kapsadığını görmekteyiz.

Hemen hemen tüm analistler ve politikacılar Türkiye için yolun uzun ve zorlu olacağını savunmaktadır. Tsoukalis'in yirmi yıl önce dediği gibi, “Türkiye, AB için yutulması ve sindirilmesi (güç) büyük bir balıktır.”⁴² 70 milyonun üzerinde bir nüfus ile Türkiye kulüpte kafaları karıştırmaktadır.

Nüfus faktörü bazı analistler tarafından olumlu bir faktör olarak kabul edilirken, bunu bazıları AB ekonomisi için problem olarak görmektedir. Türkiye'den Avrupa'ya yeni göçlerin artacağı korkusu, AB'nin şüphesinin bir diğer kaynağıdır. AB'deki Türk göçmenlerin adaptasyonu sorunu bu konudaki soruları daha da artırmaktadır. Fleishman, Berlin'de Türk göçmenlerin işsiz ve okula gitme oranlarının çok düşük olduğunu ileri sürmektedir.⁴³

⁴¹ Negotiating Framework For Turkey (2005), http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/st20002_en05_TR_framedoc.pdf

⁴² TSOUKALIS Loukas, *The New European Economy The Politics and Economics of Integration*, Oxford University Press, 1991, p.287

⁴³ FLEISHMAN, Jeffrey, *Turkey is Knocking but EU is Hesitating*, Los Angeles Times, 16 Aralık 2004.

Bu çerçevede, Türkiye’den büyük bir göç akımı korkularını ortadan kaldırmak için, Avrupa Birliği tarafından bazı geçiş süreci maddeleri ve yönetmelikler uygulanmak istenecektir. Ancak, Bağımsız Türkiye Komisyonu Raporu’nun belirttiği gibi, göçün etkilerini tahmin etmek zordur. Bunlar demografik gelişmeler ve ekonomik fırsatlar, önümüzdeki yıllarda görece gelir düzeyi, istihdam, iş için dış talep ve Avrupa ülkelerinin göç politikalarının geliştirilmesi imkanları da dahil olmak üzere “birçok faktöre bağlıdır.”⁴⁴

Türkiye’nin tarımsal yapısı da AB için bir başka endişe kaynağını teşkil etmektedir. Türkiye’nin AB’nin Ortak Tarım Politikası (CAP) olarak tarım politikasının uyumlu hale getirmek için çabalarını hızlandırmasına rağmen, üyelik müzakere sürecinde tarım en önemli konulardan biri olmaya devam edecektir. Türkiye kendi tarım ürünlerinde rekabet gücünü artırmak amacıyla daha fazla reform yapmak zorunda kalacaktır. Togan, tarım uyumlaştırmasının Türkiye’ye AB bütçesinden yapılacak katkıya bağlı olduğunu iddia etmektedir. Bu maliyetin ise 3 milyar Euro tutarında olacağı tahmin edilmektedir⁴⁵

Türkiye’de bürokratlar ve politika yapıcılar, müzakerelerin başlamasıyla birlikte mevzuatlarını 100.000 sayfadan fazla olan AB müktesebatına uyumlaştırmaya çalışmaktadır. Sadece bu durum bile yapılması gerekenlerin fiziki büyüklüğünü anlatmak için yeterlidir.

Bazı analistler de, Türkiye’nin, büyük bir ülke olarak, AB’nin temel organları, Konsey ve Parlamento üzerinde önemli bir güce sahip olacağını savunmaktadır. Tahminler Türkiye’nin Avrupa Parlamentosu’nda, Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya ile eşit önemde bir güce sahip olacağını göstermektedir. Ancak, bu konuda da (diğer birçok konuda olduğu gibi), AB karar alma sistemi gelecekteki gelişmelere göre şekillenecektir.

Bazıları, Ortadoğu göz önüne alındığında Türkiye’nin katılımının AB’yi komşu sorunlarıyla uğraştıracağını ileri sürmektedirler. Ayrıca, Irak, İran ve Suriye

⁴⁴ Türkiye Konusunda Bağımsız Komisyon Raporu, Report of the Independent Commission on Turkey, Turkey in Europe: More Than a Promise?, Eylül 2004, s.32-33.

⁴⁵ SUBİDEY Togan, (ed.), Turkey, Economic Reform & Accession to the European Union, Co-publication of the World Bank and Centre for Economic Policy research, Washington, s. 312.

gibi ülkelerden gelen göçmenlerin de Türkiye üzerinden daha kolay bir şekilde AB'ye geçebileceği de karşılaşılabilecek bir diğer sorun olarak ileri sürülmektedir.

Diğer taraftan, “Kıbrıs Sorunu” Türkiye'nin AB'ye katılımı yolunda bir başka büyük sorun olarak kalmaya devam etmektedir.

Komşu ülke Ermenistan ile Türkiye'nin ilişkilerinin normalleşmesi de Türkiye için katılım yolunda başka bir meydan okuma olacaktır. Bunun, Türkiye'nin üyelik yolunda başka bir ön şart olması muhtemeldir. Öte yandan, bu konuda son dönemde atılan aktif adımlar Türkiye'nin önüne bu şartın konması ihtimalini nispeten azaltmaktadır.

Son olarak, son kamuoyu yoklamaları Avrupa nüfusunun yarısından fazlasının Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede Türkiye, kendi algısı ile ilgili AB kamuoyu nezdinde olumlu imaj oluşturma çabalarını hızlandırması gerekmektedir. Barysch'in belirttiği gibi; “Türkiye'nin AB'nin bu konudaki fikir kalıplarını değiştirmesi gelecekte üye devlet olacak bir ülke için çok önemlidir.”⁴⁶

⁴⁶ BARYSCH Katinka, Co-ed, Why Europe Should Embrace Turkey, Centre for European Reform CER, Londra, September 2005, s.19.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, Türkiye'nin etkili bir ülke olarak AB'ye tam üye olma yolundaki önemli fırsatları ve üyelik yolundaki Güçlükler değerlendirilmiştir. Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasıyla, Türkiye'nin ve AB'nin Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu ve Müslüman dünya gibi komşu bölgelerle arasında (en azından) fikir alışverişinin kolaylaşacağı beklenmektedir. 100 milyar doları aşan ihracatımız, Türkiye'nin stratejik vizyonunu görmek açısından önemlidir. İhracatımızın ne kadar arttığı ve nerelere, hangi ülkelere ihracat yapıyor olduğumuz bütünüyle ülkenin stratejik vizyonuna ilişkin bir göstergedir. Ülkemizin hedeflerine ulaşılabilmesi için ekonomimizin ve dış ticaretimizin önündeki bütün engellerin kaldırılması büyük önem arz etmektedir. Özel sektörün önemli lider şirketlerinin aslında dış politikamızın ve stratejik vizyonumuzun öncüleri olduğu ortadadır. Bu aynı zamanda AB tarafından kullanılacak bir fırsattır. Bu çerçevede, Türkiye, Türkiye'yi çevreleyen bölgede AB ile daha fazla işbirliği ve karşılıklı anlayışı teşvik edecek bir kolaylaştırıcı ülke olarak kabul edilmektedir.

Türkiye'nin dış politikasının, ticaret zihniyle birlikte geniş bir coğrafyada devamı beklenmektedir. Dinamik Türkiye'nin jeo-stratejik konumu, nüfusu, coğrafyası ve askeri gücü, dış politika yapımında ve AB ile ilişkilerde koordineli kullanılması gereken potansiyellerdir. Ayrıca, bölgedeki Türk ekonomik, sosyal ve siyasi iyileşme ve sermaye AB'yi tamamlayıcı olacaktır. Nitekim Türkiye, tam üye olarak AB politikalarına katkıda bulunmak olanağına sahip olacaktır. Diğer taraftan Türkiye'nin AB'ye girmesiyle birlikte birçok bölgesel ve küresel soruna AB de Türkiye ile birlikte ortak olacaktır. Son dönemde Türkiye'nin özellikle bölgesini ilgilendiren uluslararası sorunlarda aktif, barışçıl çözümler üretmesi, AB'nin bu politikalarda Türkiye'ye güvenebileceğinin ispatı olarak değerlendirilmektedir. Ancak aynı özgüveni AB Türkiye'yi tam üyeliğe alırken gösterebilecek midir?

Burada yanıtlanması gereken önemli bir soru daha bulunmaktadır. Türkiye bir Avrupa ülkesi midir? AB yolunda uzun ve kararlı yolculuğu, pazarını AB'ye açması ve yaşadığı meşakkatler dikkate alındığında kesinlikle Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması yolunda yaşadığı deneyimler, AB ile Türkiye arasındaki ilişkileri şekillendirecektir.

Diğer taraftan, Barysch'ın savunduğu gibi "Türkiye, AB (üyeliği) ile daha müreffeh, daha modern ve daha istikrarlı bir ülke"⁴⁷ olarak ortaya çıkacaktır.

Ağırlıklı olarak ekonomik konular ve kültürel farklılıklar göz önüne alındığında, ileride Türkiye için yol kesinlikle uzun ve zorlu olmaya devam edecek gibi görünmektedir. Ancak üyeliğin yararları da hem AB ve hem de Türkiye tarafından birlikte görülecektir. Türkiye'nin AB'ye katılımı, genel çeşitlilik ve Avrupa'nın kültürel zenginliği açısından faydalı olacaktır. Türkiye'yi kucaklayabilen bir AB, daha dinamik, daha güçlü ve daha istikrarlı bir birlik olacaktır.

⁴⁷ BARYSCH Katinka a.g.e., s.3

KAYNAKÇA

Kitaplar

- BARYSCH, K., STEVEN E. and HEATHER G. (2005), Why Europe Should Embrace Turkey, Centre for European Reform CER, Londra.
- DAVUTOĞLU, A., (2005), Stratejik Derinlik, Küre Yayınevi, İstanbul.
- Facts About Turkey (1999), “Religious Life”, Turkish News Agency for the Directorate General of Press and Information of the Prime Ministry, İstanbul.
- From the Ottoman Empire to the Present (1999), “Turkish Financial History-From the Ottoman Empire to the Present”, İstanbul Stock Exchange, İstanbul.
- GEORGIADES, H. C., (2000), Contemporary Greece and Europe, Editör ACHILLEAS Mitsos, ELIAS Mossialas, The London School of Economics and Political Science, Ashgate Publishing Ltd, Aldershot.
- GRABBE, H., (2004), From Drift to Strategy: Why the EU Should Start Accession Talks With Turkey, Center for European Reform CER, Londra, www.cer.org.uk.
- LODGE, J., (1993) The European Community and the Challenge of the Future, St. Martins Press, New York.
- NEWHOUSE, J., (1997), Europe Adrift, Pantheon Books, The Council on Foreign Relations, Inc, New York.
- ÖZCAN M., (2008), Harmonizing Foreign Policy-Turkey The EU and The Middle East, Ashgate.
- PINDER, J., (1998), The Building of the European Union, Oxford University Press, Oxford.
- PRESTON, C., (1997), Enlargement & Integration in the European Union, Routledge, Londra.
- TOGAN, S., (ed.) (2005), Turkey, Economic Reform & Accession to the European Union, Co-publication of the World Bank and Centre for Economic Policy Research, Washington.
- TSOUKALIS, L., (1981), The EC and Its Mediterranean Enlargement, Oxford University Press, London.
- TSOUKALIS, L., (1991), The New European Economy The Politics and Economics of Integration, Oxford University Press, London.
- WALLACE H. and ANNA M., (1992), The European Community: The Challenge of Enlargement, Royal Institute of International Affairs, Londra.

Makaleler

BOROWIEC A., (2004), "EU to Rule About Beginning Entry Talks", The Washington Times, December 15th.

DALE H., (2004), "Angst Over Turkey", The Washington Times, December 15th.

FLEISHMAN J., (2004), "Turkey is Knocking but EU is Hesitating", Los Angeles Times, 16 Aralık 2004.

PAPANDREOU G., A. (2004), "European Union-Don't Deny Membership to Turkey", Project Syndicate, 15 Aralık 2004, <http://www.project-syndicate.cz>

WALLERSTEIN I., (2004), "Turkey in Europe?", Capital, 11-17 Temmuz.

Konuşmalar/Forum

A Forum Europe Conference (1991), Turkey and the European Community, Preface by Emile Noel Edited by Mary Mary Strong, Arlene Redmond, Palais des Congress, Brusells.

BABACAN A., Ankara, 14 Aralık 2004 Tarihli Basın Toplantısı, TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr>

BABACAN, A., Devlet Bakanı, Madrid'te (İspanya) Gerçekleştirilen AB-Türkiye 5. Yıllık Konferansı Açış Konuşması, 19 Mayıs 2005, s.1, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr>

REHN O. (2005), AB Komisyonunun Genişlemeden Sorumlu Komiseri, İşadamları ile Toplantı Konuşması, İstanbul

TIKTIK A., Mayıs 2005, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı, <http://www.dpt.gov.tr>

Belgeler

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982)

Ortaklık Anlaşması, 12 Eylül 1963.

Türkiye'nin Katılım İçin (1989) Komisyon Görüşü, Brüksel, 18 Aralık.

İlerleme Raporu (1998), 4 Kasım.

İlerleme Raporu (1999), 13 Ekim.

İlerleme Raporu (2000), 8 Kasım.

İlerleme Raporu (2001), 13 Kasım.

İlerleme Raporu (2002), 9 Ekim.

İlerleme Raporu (2003), 5 Aralık.

İlerleme Raporu (2004), 6 Ekim.

Haziran 2003, TC Revize Mart 2001 Tarihli AB Müktesebatının Benimsenmesi İçin Ulusal Program Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, <http://www.dpt.gov.tr>

Birinci (Ekim 2001), İkinci (Ağustos 2002), Üçüncü (Ağustos 2003) ve Dördüncü (Kasım 2004) Katılım Öncesi Ekonomik Program, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, <http://www.dpt.gov.tr>

Türkiye'nin AB Üyeliğinin Olası Etkileri, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Aralık 2004, <http://www.dpt.gov.tr>

Avrupa Bağımsız Türkiye Komisyonu (2004), Bir Sözden Fazlası mı?

Türkiye İçin Müzakere Çerçevesi (2005), http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/st20002_en05_TR_framedoc.pdf

EKLER

Ek 1: TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN PAYI (milyon \$)

YIL	DÜNYA					AVRUPA BİRLİĞİ					AB'NİN PAYI (%)		
	İHR.	DEĞ. (%)	İTH	DEĞ. (%)	İHR/İTH	İHR.	DEĞ. (%)	İTH	DEĞ. (%)	İHR/İTH	İHR.	İTH.	HACİM
1993	15.348	---	29.429	---	52,2	7.599	---	13.875	---	54,8	49,5	47,1	48,0
1994	18.105	18,0	23.270	-20,9	77,8	8.635	13,6	10.915	-21,3	79,1	47,7	46,9	47,3
1995	21.636	19,5	35.707	53,4	60,6	11.078	28,3	16.861	54,5	65,7	51,2	47,2	48,7
1996	23.224	7,3	43.627	22,2	53,2	11.549	4,3	23.138	37,2	49,9	49,7	53,0	51,9
1997	26.261	13,1	48.559	11,3	54,1	12.248	6,1	24.870	7,5	49,2	46,6	51,2	49,6
1998	26.974	2,7	45.921	-5,4	58,7	13.498	10,2	24.075	-3,2	56,1	50,0	52,4	51,5
1999	26.587	-1,4	40.671	-11,4	65,4	14.348	6,3	21.401	-11,1	67,0	54,0	52,6	53,2
2000	27.775	4,5	54.503	34,0	51,0	14.510	1,1	26.610	24,3	54,5	52,2	48,8	50,0
2001	31.342	12,8	41.399	-24,0	75,7	16.118	11,1	18.280	-31,3	88,2	51,4	44,2	47,3
2002	36.059	15,1	51.553	24,5	69,9	18.459	14,5	23.321	27,6	79,2	51,2	45,2	47,7
2003	47.252	31,0	69.339	34,5	68,1	24.484	32,6	31.695	35,9	77,2	51,8	45,7	48,2
2004*	63.074	33,5	97.361	40,4	64,8	34.417	40,6	45.434	43,3	75,8	54,6	46,7	49,8
2004**	29.019	-	45.311	-	64,0	15.828	-	21.915	-	72,2	54,5	48,4	50,8
2005**	34.972	20,5	54.980	21,3	63,6	18.414	16,3	23.356	6,6	78,8	52,7	42,5	46,4

*AB-25 (1 Mayıs 2004'ten itibaren)

**Ocak-Haziran

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

Ek 2: TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERLE TİCARETİ (15 ÜLKE) (Milyon \$)

ÜLKE	2003						2004						2004*						2005*						DEĞİŞİM (%) 2004/05*		
	İHR.	İTH.	HAC.	İHR.(%)	İTH.(%)	HAC.(%)	İHR.	İTH.	HAC.	İHR.(%)	İTH.(%)	HAC.(%)	İHR.	İTH.	HAC.	İHR.(%)	İTH.(%)	HAC.(%)	İHR.	İTH.	HAC.	İHR.(%)	İTH.(%)	HAC.(%)	İHR.	İTH.	HAC.
ALMANYA	7.484	9.452	16.93	30,6	29,8	30,1	8.745	12.51	21.26	26,9	29,5	28,4	4.110	5.968	10.07	31,6	33,6	32,7	4.530	6.433	10.96	29,2	33,7	31,7	10	8	9
İTALYA	3.193	5.471	8.664	13,0	17,3	15,4	4.627	6.865	11.49	14,2	16,2	15,3	2.023	3.300	5.323	15,6	18,6	17,3	2.602	3.566	6.168	16,8	18,7	17,8	29	8	16
İNGİLTERE	3.670	3.500	7.170	15,0	11,0	12,8	5.543	4.317	9.860	17,0	10,2	13,2	2.494	2.041	4.535	19,2	11,5	14,7	2.276	2.774	5.050	14,7	14,5	14,6	-9	36	11
FRANSA	2.826	4.164	6.990	11,5	13,1	12,4	3.668	6.201	9.869	11,3	14,6	13,2	1.788	3.166	4.954	13,8	17,8	16,1	1.909	2.821	4.730	12,3	14,8	13,7	7	-11	-5
HOLLAND	1.525	1.656	3.181	6,2	5,2	5,7	2.137	1.908	4.045	6,6	4,5	5,4	983	924	1.907	7,6	5,2	6,2	1.275	1.011	2.286	8,2	5,3	6,6	30	9	20
BEL. / LUX.	898	1.890	2.788	3,7	6,0	5,0	1.202	2.524	3.726	3,7	6,0	5,0	518	1.292	1.810	4,0	7,3	5,9	678	1.181	1.859	4,4	6,2	5,4	31	-9	3
İSPANYA	1.789	2.003	3.792	7,3	6,3	6,7	2.616	3.249	5.865	8,0	7,7	7,8	1.209	1.576	2.785	9,3	8,9	9,0	1.426	1.625	3.051	9,2	8,5	8,8	18	3	10
AVUSTB	473	824	1.297	1,9	2,6	2,3	560	1.070	1.630	1,7	2,5	2,2	240	554	794	1,8	3,1	2,6	309	453	762	2,0	2,4	2,2	29	-18	-4
YUNAN.	920	427	1.347	3,8	1,3	2,4	1.170	594	1.764	3,6	1,4	2,4	554	257	811	4,3	1,4	2,6	551	322	873	3,6	1,7	2,5	-1	25	8
DANİMAR	454	345	799	1,9	1,1	1,4	637	342	979	2,0	0,8	1,3	296	164	460	2,3	0,9	1,5	350	231	581	2,3	1,2	1,7	18	41	26
İSVEÇ	457	822	1.279	1,9	2,6	2,3	560	1.118	1.678	1,7	2,6	2,2	236	484	720	1,8	2,7	2,3	307	768	1.075	2,0	4,0	3,1	30	59	49
PORTEKİZ	315	155	470	1,3	0,5	0,8	395	236	631	1,2	0,6	0,8	178	96	274	1,4	0,5	0,9	202	168	370	1,3	0,9	1,1	13	75	35
İRLANDA	261	501	762	1,1	1,6	1,4	432	700	1.132	1,3	1,7	1,5	184	338	522	1,4	1,9	1,7	207	343	82	1,3	1,8	0,2	13	1	-84
FİNLAND.	214	479	693	0,9	1,5	1,2	256	708	964	0,8	1,7	1,3	109	313	422	0,8	1,8	1,4	154	437	120	1,0	2,3	0,3	41	40	-72
AB 15 Toplamı	24.484	31.695	56.179	100,0	100,0	100,0	32.555	42.353	74.908	100,0	100,0	100,0	14.932	20.479	35.411	114,9	115,2	115,1	17.821	21.642	38.923	111,4	113,3	112,5	16	6	10

** Ocak – haziran

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>.

Ek 3: TÜRKİYE'NİN YENİ AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERLE TİCARETİ (Milyon \$)

ÜLKE	2003						2004						2004*						2005*						DEĞİŞİM (%) 2004/05*		
	İHR.	İTH.	HAC.	İHR. (%)	İTH. (%)	HA C. (%)	İHR.	İTH.	HAC.	İHR. (%)	İTH. (%)	HA C. (%)	İHR.	İTH.	HAC.	İHR. (%)	İTH. (%)	HA C. (%)	İHR.	İTH.	HAC.	İHR. (%)	İTH. (%)	HA C. (%)	İHR.	İTH.	HA C.
ÇEK CUM.	188	443	631	0,7	1,3	1,1	222	654	876	0,6	1,4	1,1	100	307	407	0,8	1,7	1,3	135	347	482	0,9	1,8	1,4	35,0	13,0	18,4
ESTONY	23	13	36	0,1	0,0	0,1	35	44	79	0,1	0,1	0,1	22	32	54	0,2	0,2	0,2	13	29	42	0,1	0,2	0,1	-40,9	-9,4	-22,2
GKRY	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
LETONY	26	1	27	0,1	0,0	0,0	38	1	39	0,1	0,0	0,0	18	0	18	0,1	0,0	0,1	30	0	30	0,2	0,0	0,1	66,7	0,0	66,7
LİTVNY	85	135	220	0,3	0,4	0,4	122	170	292	0,4	0,4	0,4	56	81	137	0,4	0,5	0,4	71	56	127	0,5	0,3	0,4	26,8	-30,9	-7,3
MACAR.	284	416	700	1,1	1,2	1,2	349	705	1.054	1,0	1,6	1,3	181	330	511	1,4	1,9	1,7	172	411	583	1,1	2,2	1,7	-5,0	24,5	14,1
MALTA	156	72	228	0,6	0,2	0,4	98	72	170	0,3	0,2	0,2	50	25	75	0,4	0,1	0,2	109	39	148	0,7	0,2	0,4	118,0	56,0	97,3
POLON	486	415	901	1,9	1,2	1,5	697	996	1.693	2,0	2,2	2,1	335	461	796	2,6	2,6	2,6	398	554	952	2,6	2,9	2,8	18,8	20,2	19,6
SLOVAK.	59	205	264	0,2	0,6	0,4	108	232	340	0,3	0,5	0,4	62	95	157	0,5	0,5	0,5	51	183	234	0,3	1,0	0,7	-17,7	92,6	49,0
SLOVEN.	102	93	195	0,4	0,3	0,3	188	203	391	0,5	0,4	0,5	66	101	167	0,5	0,6	0,5	149	92	241	1,0	0,5	0,7	125,8	-8,9	44,3
YENİ ÜYE	1.409	1.793	3.202	5,4	5,4	5,4	1.857	3.077	4.934	5,4	6,8	6,2	895	1.435	2.322	6,9	8,1	7,5	1.133	1.714	2.839	7,3	9,0	8,2	27	19	22
AB-25 TOPLAM	25.898	33.494	59.381	100	100	100	34.417	45.434	79.842	100,0	100,0	100,0	12.996	17.778	30.774	100	100	100	15.511	19.102	34.613	100	100	100	19,4	7,4	12,5

**Ocak-Haziran

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

Ek 4: SEKTÖREL OLARAK TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ TİCARETİ (Milyon \$)

İHRACAT

YIL	TARIM			TEKSTİL VE KONFEKSİYON			DEMİR-ÇELİK			84., 85., VE 87. FASILLAR			SANAYİ ÜRÜNLERİ (DİĞER)			Total
	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	
1993	1.457	19,2	-	3.831	50,4	-	133	1,8	-	608	8,0	-	1.568	20,6	-	7.599
1994	1.737	20,1	19,2	4.150	48,1	8,3	293	3,4	120,1	782	9,1	28,5	1.672	19,4	6,6	8.635
1995	1.965	17,7	13,1	5.353	48,3	29,0	505	4,6	72,0	1.239	11,2	58,4	2.017	18,2	20,6	11.078
1996	1.854	16,1	-5,6	5.660	49,0	5,7	421	3,6	-16,7	1.505	13,0	21,4	2.110	18,3	4,6	11.549
1997	2.037	16,6	9,9	5.930	48,4	4,8	622	5,1	48,0	1.550	12,7	3,0	2.109	17,2	0,0	12.248
1998	1.941	14,4	-4,7	6.464	47,9	9,0	703	5,2	13,0	2.083	15,4	34,4	2.307	17,1	9,4	13.498
1999	1.901	13,2	-2,1	6.363	44,3	-1,6	818	5,7	16,4	2.705	18,9	29,9	2.562	17,9	11,0	14.348
2000	1.538	10,6	-19,1	6.469	44,6	1,7	908	6,3	10,9	2.865	19,7	5,9	2.730	18,8	6,6	14.510
2001	1.674	10,4	8,9	6.699	41,6	3,6	997	6,2	9,9	3.754	23,3	31,0	2.993	18,6	9,6	16.118
2002	1.632	8,8	-2,5	7.626	41,3	13,8	937	5,1	-6,0	4.924	26,7	31,2	3.340	18,1	11,6	18.459
2003	2.000	8,2	22,5	9.562	39,1	25,4	1434	5,9	53,0	7.099	29,0	44,2	4.389	17,9	31,4	24.484
2004*	2.422	7,0	21,1	10.502	30,5	9,8	2593	7,5	80,8	11.595	33,7	63,3	7.305	21,2	66,4	34.417
2004**	971	6,1	-	4.847	30,6	-	1.087	6,9	-	5.182	32,7	-	3.741	23,6	-	15.828
2005**	1.294	7,0	33,3	5.671	30,8	17,0	1.233	6,7	13,4	6.345	34,5	22,4	3.871	21,0	3,5	18.414

İTHALAT

YIL	TARIM			TEKSTİL VE KONFEKSİYON			DEMİR-ÇELİK			84., 85., VE 87. FASILLAR			SANAYİ ÜRÜNLERİ (DİĞER)			Total
	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY. (%)	DEĞ. (%)	
1993	340	2,4		575	4,1		1.679	12,1		5.958	42,9		5.324	38,4		13.875
1994	229	2,1	-32,6	501	4,6	-12,9	1.353	12,4	-19,4	4.375	40,1	-26,6	4.457	40,8	-16,3	10.915
1995	790	4,7	245,1	828	4,9	65,4	1.852	11,0	36,8	6.617	39,2	51,2	6.774	40,2	52,0	16.861
1996	675	2,9	-14,5	1.379	6,0	66,5	2.081	9,0	12,4	10.155	43,9	53,5	8.848	38,2	30,6	23.138
1997	512	2,1	-24,1	1.611	6,5	16,8	1.873	7,5	-10,0	11.751	47,2	15,7	9.123	36,7	3,1	24.870
1998	477	2,0	-6,8	1.425	5,9	-11,5	1.466	6,1	-21,7	11.696	48,6	-0,5	9.011	37,4	-1,2	24.075
1999	489	2,3	2,5	1.318	6,2	-7,5	943	4,4	-35,7	10.428	48,7	-10,8	8.223	38,4	-8,7	21.401
2000	479	1,8	-2,0	1.411	5,3	7,1	1.332	5,0	41,3	13.694	51,5	31,3	9.694	36,4	17,9	26.610
2001	304	1,1	-36,7	1.280	7,0	-9,3	1.004	5,5	-24,6	7.736	42,3	-43,5	7.957	43,5	-17,9	18.280
2002	432	1,9	42,3	1.639	7,0	28,0	1.496	6,4	49,0	9.890	42,4	27,9	9.864	42,3	24,0	23.321
2003	564	1,8	30,6	1.806	5,7	10,2	2.407	7,6	60,9	13.987	44,1	41,4	12.931	40,8	31,1	31.695
2004*	638	1,4	13,1	2.049	4,5	13,5	3.034	6,7	26,0	21.959	48,3	57,0	17.754	39,1	37,3	45.434
2004**	306	1,4	-	943	4,3	-	1.454	6,6	-	10.673	48,7	-	8.539	39,0	-	21.915
2005**	348	1,5	13,7	1.017	4,4	7,8	1.795	7,7	23,5	11.065	47,4	3,7	9.131	39,1	6,9	23.356

*AB-25 (1 Mayıs 2004'ten itibaren)

**Ocak- Haziran

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

Ek 5: MAL GRUPLARINDA TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ TİCARETİ
(Milyon \$)

İHRACAT

YIL	YATIRIM MALLARI			ARA MALLARI			TÜKETİM MALLARI			TOPLAM
	DEĞER	PAY (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY (%)	DEĞ. (%)	
1994	252	2,9	-	2.805	32,5	-	5.577	64,6	-	8.635
1995	318	2,9	26,2	3.528	31,8	25,8	7.232	65,3	29,7	11.078
1996	396	3,4	24,5	3.727	32,3	5,6	7.425	64,3	2,7	11.549
1997	423	3,5	6,8	4.105	33,5	10,1	7.721	63,0	4,0	12.248
1998	489	3,6	15,6	4.612	34,2	12,4	8.397	62,2	8,8	13.498
1999	631	4,4	29,0	4.981	34,7	8,0	8.737	60,9	4,0	14.348
2000	666	4,6	5,5	5.203	35,9	4,5	8.631	59,5	-1,2	14.510
2001	960	6,0	44,1	5.751	35,7	10,5	9.359	58,1	8,4	16.118
2002	1.274	6,9	32,7	5.834	31,6	1,4	11.330	61,4	21,1	18.459
2003	2.077	8,5	63,0	7.431	30,4	27,4	14.929	61,0	31,8	24.484
2004*	3.776	11	81,8	10.772	31,3	45,0	19.759	57,4	32,4	34.417
2004**	1.720	11	-	5.021	31,7	-	9.042	57,1	-	15.828
2005**	2.397	13	39,4	5.787	31,4	15,3	10.193	55,4	12,7	18.414

İTHALAT

YIL	YATIRIM MALLARI			ARA MALLARI			TÜKETİM MALLARI			TOPLAM
	DEĞER	PAY (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY (%)	DEĞ. (%)	DEĞER	PAY (%)	DEĞ. (%)	
1994	3.209	29,4	-	6.912	63,3	-	795	7,3	-	10.915
1995	4.831	28,7	50,5	10.539	62,5	52,5	1.491	8,8	87,5	16.861
1996	7.388	31,9	52,9	12.880	55,7	22,2	2.870	12,4	92,5	23.138
1997	7.327	29,5	-0,8	14.009	56,3	8,8	3.535	14,2	23,2	24.870
1998	7.182	29,8	-2,0	13.270	55,1	-5,3	3.622	15,0	2,5	24.075
1999	6.069	28,4	-15,5	11.823	55,2	-10,9	3.525	16,5	-2,7	21.401
2000	7.254	27,3	19,5	14.116	53,0	19,4	5.114	19,2	45,1	26.610
2001	4.317	23,6	-40,5	11.168	61,1	-20,9	2.595	14,2	-49,3	18.280
2002	5.361	23,0	24,2	14.417	61,8	29,1	3.196	13,7	23,2	23.321
2003	6.999	22,1	30,6	19.233	60,7	33,4	5.147	16,2	61,0	31.695
2004*	10.672	23,5	52,5	26.819	59,0	39,4	7.613	16,8	47,9	45.434
2004**	5.044	23,0	-	12.868	58,7	-	3.820	17,4	-	21.915
2005**	5.490	23,5	8,8	14.308	61,3	11,2	3.457	14,8	-9,5	23.356

*AB-25 (1 Mayıs 2004'ten itibaren)

**Ocak-Haziran

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr..>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: SALİH ÇİÇEK

Doğum Yeri: Muş

Doğum Yılı: 1968

Medeni Hali: Evli ve 2 çocuk babasıdır.

Eğitim ve Akademik Durumu:

Lise 1985 yılında Bursa Erkek Lisesi

Lisans 1989 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yük. Lisans 1990-1992 yılları arasında London Gulildhall University’de ABD Politikası ve Avrupa Birliği konularında yüksek lisans dersleri aldı.

SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Devam Ediyor.

Yabancı Dil: İngilizce

İş Deneyimi:

- 1993 yılında Türkiye İş Bankası Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğünde Uzman Yardımcısı olarak çalıştı.
- 1994 yılında Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğünde Uzman Yardımcısı olarak çalışmaya başladı.
- 1998-2004 yılları arasında, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü Tarım Dairesinde Dış Ticaret Uzmanı ve Şube Müdürü olarak görev yaptı.
- 2004 yılında TC Bağdat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliğinde 3 ay süreyle geçici görevli olarak bulundu.

- 2004-2007 yılları arasında TC Washington Büyükelçiliğinde Ticaret Müşaviri olarak görev yaptı.
- 2007-2008 yılları arasında, Dış Ticaret Müsteşarlığında Personel Dairesi Başkan Yardımcılığı görevinde bulundu.
- 2008-2009 yılları arasında, Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğünde Daire Başkanı olarak görev yaptı.
- 18 Ağustos 2009 tarihinde Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdür Yardımcısı olarak atandı ve halen bu görevi yürütmektedir.